

Veenendaal, 11 december 2025

202500932

**Aan de formateur,
Mevrouw Letschert**

Betreft: Inbreng NEPLUVI voor het formatieproces

Geachte mevrouw Letschert,

Middels deze brief wil NEPLUVI graag een bijdrage leveren aan het formatieproces. NEPLUVI vertegenwoordigt de Nederlandse pluimveeverwerkende industrie, bestaande uit 17 pluimveeslachterijlocaties en enkele tientallen uitsnijderijen. Onze dekkingsgraad binnen Nederland is nagenoeg 100%. In de sector werken ongeveer 10.000 medewerkers, waarvan 50% uitzendkracht is met veelal een buitenlandse nationaliteit. Dit is ongeveer 0,6% van het totaal aantal arbeidsmigranten (800.000) actief in Nederland. Daarnaast zenden er slechts 0,3% van de uitzendbureaus in Nederland (ruim 20.000) uit in de pluimveevlees sector.

Hoewel het aandeel arbeidsmigranten in onze sector ten opzichte van het totaal aantal arbeidsmigranten in Nederland relatief zeer beperkt is, voelen wij wel de verantwoordelijkheid om constructief bij te dragen aan de discussie rondom arbeidsmigratie en arbeidsmarktbeleid. Dit aangezien het arbeidsmigratiedossier onze sector direct raakt alsook bredere maatschappelijke thema's zoals leefomstandigheden, werkzekerheid en handhaving.

1. Inleiding en context

Arbeidsmigratie was een belangrijk onderwerp in de recente verkiezingscampagne en zal dat ongetwijfeld ook zijn aan uw formatietafel. NEPLUVI begrijpt de maatschappelijke zorgen en ziet de urgentie om tot verbeteringen te komen. De vleessector staat in de media en in het maatschappelijke debat regelmatig onder druk, mede doordat een aantal schrijnende voorbeelden breed zijn uitgemeten. Uit zowel eigen onderzoek als onafhankelijk onderzoek blijkt echter structureel dat deze casussen **niet** afkomstig zijn uit bedrijven binnen de pluimveevleessector.

Desondanks vraagt de maatschappelijke en politieke aandacht om een serieuze en sectoroverstijgende aanpak, waarbij effectieve maatregelen worden onderscheiden van maatregelen die onbedoeld werknemers of goed functionerende bedrijven treffen.

De pluimveeverwerkende industrie opereert in een complexe omgeving, gekenmerkt door de afhankelijkheid van levende dieren, risico's op dierziekten, schommelingen in afzet en de noodzaak tot flexibiliteit. Tegelijkertijd zet de sector substantiële stappen richting duurzame, toekomstbestendige arbeid zetten en neemt zij actief verantwoordelijkheid om misstanden te voorkomen, transparantie te vergroten en de positie van werknemers te versterken.

2. Aanpak van de sector

De pluimveeverwerkende industrie heeft in juli 2025 een uitgebreid plan van aanpak gepresenteerd aan het ministerie van SZW. Dit plan is gericht op:

- **Een forse reductie van het aantal uitzendkrachten**, met beschreven doelen oplopend naar 75–80% personeel in vaste dienst in 2029.
- **Alleen uitzendbureaus die onafhankelijk zijn getoetst aan de zogenaamde NEN+ criteria mogen uitzenden in pluimveevleesverwerkende bedrijven. Wij zullen de al verplichte NEN+ certificering versterken**, inclusief aanvullende criteria en een WTTA-module per 1 januari 2026, gericht op strengere kwaliteits- en handhavingseisen.
- **Een sectorbreed meldpunt arbeidsomstandigheden**, operationeel in 2025, om misstanden laagdrempelig en anoniem te melden, onder toezicht van de sociale partners (waaronder vakbonden).
- **Het verbeteren van arbeidsomstandigheden en veiligheid**, onder andere via nulmetingen, reductiedoelen voor arbeidsongevallen en gerichte communicatiecampagnes.
- **Ontwikkeling van een centrale sectorbrede dataset**, om structureel te monitoren op vaste contracten, arbeidsongevallen en meldingen van misstanden

Deze maatregelen vormen samen een cultuurverandering die alleen kan slagen met realistische stappen, betrokkenheid van sociale partners en continue monitoring.

3. Concrete aanvullende voorstellen voor het regeerakkoord

Voorstel 1: Aanpak misstanden, focus op risico gestuurd toezicht

NEPLUVI pleit voor risico gestuurde handhaving in plaats van generieke maatregelen of sector brede verboden. De nieuwe WTTA biedt hiervoor ruimte en maak extra capaciteit vrij voor bedrijven als er reden is om hen extra te controleren. Dit is overigens ook één van de opties die minister van Hijum geschetst heeft in zijn brief van 20 juni 2025.¹ Uitzendverboden voor gehele sectoren treffen vooral goedwillende bedrijven, zonder dat dit leidt tot betere bescherming van arbeidsmigranten. Gericht toezicht op risicobedrijven en niet-gecertificeerde uitzendbureaus is aanzienlijk effectiever. Hierbij kan overwogen worden dat de aanbevelingen uit diverse rapporten (o.a. de Taskforce vleessector en de Onderzoeksraad voor de Veiligheid) verplicht overgenomen dienen te worden.

---

¹ <https://open.overheid.nl/documenten/ed754ee7-a8ee-4a74-96f8-f889b4db4069/file>

Voorstel 2: Beperking van arbeidsmigratie door innovatie en automatisering

Hoewel het aandeel arbeidsmigranten in onze sector relatief beperkt is, zien wij het belang van verdere reductie. Wij vragen het nieuwe kabinet te investeren in:

- innovatieprogramma's gericht op mechanisatie en automatisering van productielijnen;
- subsidies voor arbeidsbesparende technologie.

Voorstel 3: Verbetering van de leefomstandigheden door versoepeling van grootschalige huisvesting op locatie

De woningmarkt is voor arbeidsmigranten een van de grootste knelpunten.

NEPLUVI pleit voor:

- de mogelijkheid om grootschalige, kwalitatief hoogwaardige huisvesting nabij of op bedrijfslocaties te realiseren;
- versoepeling van ruimtelijke regels en versnellen van vergunningprocedures;
- waarborgen van kwaliteitseisen, bijvoorbeeld via gecertificeerde beheermodellen.

Hiermee wordt kwetsbaarheid van arbeidsmigranten verminderd én ontstaat meer grip op leefomstandigheden en sociale veiligheid.

Tot slot

Wij denken graag mee over de verdere uitwerking van deze thema's en lichten onze voorstellen graag toe. Uiteraard zijn wij beschikbaar voor aanvullende informatie, cijfers of praktijkvoorbeelden.

Wij danken u voor uw inzet in het formatieproces en vertrouwen erop dat onze sectorale inbreng kan bijdragen aan een toekomstbestendig, effectief en sociaal verantwoord arbeidsmarktbeleid.

Met vriendelijke groet,

Gert-Jan Oplaat

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

NEPLUVI
T.a.v. de heer G.J. Oplaat
Vendelier 57D
3905 PC VEENENDAAL

Kenmerk: 202500933

Den Haag, 22 december 2025

Geachte heer Oplaat,

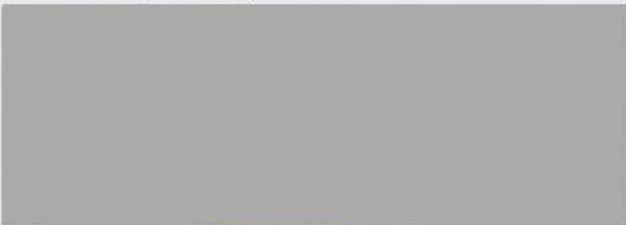
Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500934

Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Zeist, 15 december 2025

Betreft: Inbreng t.b.v. Kabinetsformatie

Geachte mevrouw Letschert,

In het tussenverslag van informateur Buma staat het voornemen tot een verdere hervorming van de ouderenzorg waarbij een grotere rol voor de samenleving wordt gezien. Al langer vindt in de jeugd-, gehandicapten- en ouderenzorg de beweging plaats waarbij de zorg naar de thuisomgeving verplaatst. Een beweging die z'n tol eist. Zo laat recent onderzoek van de Patiëntenfederatie Nederland (december 2025) zien dat *'Meer dan de helft van de Mantelzorgers van mensen met Wlz-zorg thuis hun zorgtaken als redelijk tot zwaar belastend ervaart'*.¹ Het voornemen moet daarom gepaard gaan met gerichte investeringen in goede respijtzorg. Wij roepen u op om dit in de formatie te regelen.

Investeren in mantelzorg loont

In Nederland wordt veel voor elkaar gezorgd. Mantelzorg is de kurk waarop de zorg drijft. Zo bieden bijvoorbeeld mantelzorgers van een persoon met dementie gemiddeld 37 uren mantelzorg per week. De circa 5 miljoen mantelzorgers besteden ongeveer 1,5 miljard uren aan mantelzorg op jaarbasis². Om als mantelzorger de zorg voor de naaste vol te houden is respijtzorg een basisvoorwaarde. Een investering die loont:

- **Voorkomen van verzuim: besparing van €1.000 per jaar**
18% van het ziekteverzuim onder werkenden is gerelateerd aan mantelzorg. Onderzoek van Ecorys toont aan dat de inzet van respijtzorg bij werkende mantelzorgers tot €1.000 meer oplevert dan het kost, doordat uitval van de werkende mantelzorger wordt voorkomen. In sectoren met personeelstekorten zoals onderwijs en zorg, snijdt het mes dan aan twee kanten.

¹ Patiëntenfederatie Nederland | Ruim één op de drie cliënten krijgt...

² Waarde van mantelzorg is 22 miljard per jaar - MantelzorgNL

- **Met logeerszorg wordt de zorg thuis langer volgehouden**
DSP-onderzoek³ naar logeerszorg in enkele gemeenten laat zien dat alle mantelzorgers fysieke of mentale klachten ondervinden door de intensieve zorg. De continue zorg voor de naaste maakt dat zij extra belasting ervaren. Logeerszorg geeft de mantelzorgers tijd om tot rust te komen en op te laden. Zorg wordt langer op een verantwoorde wijze volgehouden en verpleeghuisopname daarmee uitgesteld.
- **De waarde van mantelzorg bedraagt €32 tot €44 miljard per jaar**
De tijd die mantelzorgers inzetten voor de zorg en ondersteuning van hun naaste en extra kosten die zij maken bedragen op jaarbasis een totaal van €22 miljard. Wordt alle zorg van mantelzorgers door professionals overgenomen, dan bedraagt de totale vervangingswaarde van mantelzorg maar liefst maximaal €44 miljard per jaar.
- **Betere kwaliteit van leven**
En tot slot en minstens zo belangrijk: respijtzorg draagt bij aan de mentale en fysieke gezondheid van mantelzorgers. Het verlicht de druk op de mantelzorgers en draagt bij aan een betere nachtrust, minder stress en voorkomt depressieve klachten. Waardoor mantelzorgers minder gebruik hoeven te maken van formele zorg.

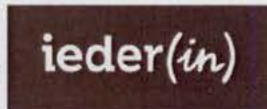
Over respijtzorg bestaan talloze rapporten, adviezen en akkoorden⁴. Het is tijd om deze om te zetten in acties die nú nodig zijn. Wij vragen u:

1. Investeer in respijtzorg en organiseer strakke (regionale) coördinatie op respijtzorg. Zorg voor, in heel Nederland, een gelijkwaardig en dekkend, gevarieerd aanbod van respijtzorgvoorzieningen: variërend van respijtzorg light, aanwezigheidszorg, dagopvang tot aan logeerszorg.
2. Benut de leegstand in verpleeghuizen voor logeerszorg en deeltijdverblijf.
3. Kom met een dekkend tarief voor dagopvang en logeerszorg zodat kwaliteit en maatwerk geboden kan worden en integraal kosten dekt van verblijf tot verzorging en verpleegtechnische handelingen waar nodig.

---

³ Logeerszorg voor ouderen loont - DSP

⁴ O.a. Hoofdlijnenakkoord ouderenzorg, Werkagenda VN Verdrag Handicap en de eindrapportage van het houdbaarheidsonderzoek Wmo 2015

MantelzorgNL

parkinson
alliantie
nederland

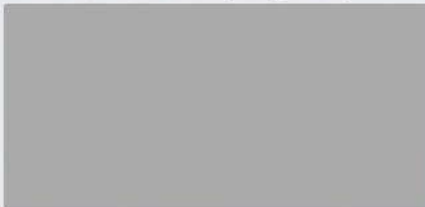

ANBO
PCOB

4. Versterk bekendheid over respijtzorg bij mantelzorgers en professionals.

Met deze oproep willen wij duidelijk maken dat meer zorg en ondersteuning van de burger vragen, gerichte investeringen in respijtzorg vereisen. Wij wensen u succes met de formatie.

Met vriendelijke groet,

Esther Hendriks, Bestuurder MantelzorgNL

Mede namens:

Deborah Lauria, directeur van ieder(in)

Patricia Kerckhoff, directievoorzitter Alzheimer Nederland

Anneke Sipkens, directeur-bestuurder ANBO-PCOB

Jan Lantink, voorzitter Parkinsonalliantie Nederland

202500949

Gezondheid als Economische Motor
Jochen O. Mierau¹

Gezondheidsbescherming is geen kostenpost, maar een investering in mensen, economie en vooruitgang.

Gezondheid als Productiefactor

Gezondheid is een productiefactor. Zonder gezonde mensen zijn diploma's en machines waardeloos. Dit is niet alleen theorie: in een recente analyse tonen we aan dat het terugdringen van overgewicht en obesitas de economie een flinke impuls geeft.²

De zorg is weliswaar cruciaal in een vergrijzende samenleving, tegelijkertijd draagt de zorg alleen in bescheiden mate bij aan de volksgezondheid. De grootste vooruitgang in gezondheid is altijd gekomen door effectieve bescherming tegen gezondheidsbedreigingen.

In onze moderne samenleving komen gezondheidsbedreigingen niet uit de lucht vallen, maar uit verdienmodellen waarin private winsten gemaakt worden die ten koste gaan van de volksgezondheid. De WHO becijferde dat één op de vier sterfgevallen in Europa te wijten is aan producten van enkele industrieën.³

De paradox? Onze economie heeft gezonde werknemers nodig, maar sommige sectoren ondermijnen juist die gezondheid. Modern beleid doorbreekt deze paradox door grenzen te stellen aan verdienmodellen en creëert daarmee een dynamische, eerlijke economie.⁴

Gezondheidsdoelen

Het winstmotief is neutraal: het maakt niet uit of winst komt uit gezonde of ongezonde producten, zolang er maar winst is. Dat is niet goed of slecht, het is zo.

Om dat motief te richten op gezondheid, hebben we doelen vastgelegd in de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen, het Missiegedreven Innovatiebeleid, het Gezond en Actief Leven Akkoord en vele andere akkoorden. Toch blijven resultaten uit: de gezonde levensverwachting daalt zelfs.

Waarom? Beleidsvoorstellen sneuvelen door gebrek aan doorzettingsmacht. Gezondheidsbescherming vraagt daarom meer dan ambities: doelen moeten wettelijk verankerd worden.⁵ Alleen dan kunnen we de markt sturen naar innovatie die gezondheid versterkt in plaats van ondermijnt.

---

¹ j.o.mierau@umcg.nl

² [Preventie is goed voor de gezondheid en voor de portemonnee - ESB](#)

³ [Commercial Determinants of Noncommunicable Diseases in the WHO European Region](#)

⁴ [Stel als overheid grenzen aan verdienmodellen die de volksgezondheid schaden - ESB](#)

⁵ [Streefwaarden voor de volksgezondheid | TSG - Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen](#)

De Vervuiler Betaalt

We kunnen direct beginnen. De eerste stap: leg de rekening voor ongezondheid bij bedrijven die ervan profiteren. Vervuil je de volksgezondheid, dan betaal je. Dat betekent:

- een suikertaks die stijgt met het suikergehalte;
- alcoholaccijns naar koploper niveau in Europa;
- een gezonde BTW: lage belasting op gezonde producten, hogere op ongezonde;
- een reclamebelasting voor het aanprijzen van ongezonde producten, ongeacht waar die reclame plaatsvindt.

Zo gaat 'de vervuiler betaalt' hand in hand met het vullen van de staatskas.

Het Voorzorgsprincipe

Maar waarom grijpen we pas in na introductie? Gezondheidsbescherming vraagt om het voorzorgsprincipe: producten mogen pas grootschalig op de markt als bewezen is dat ze gezondheid niet schaden. Breidt daarom het mandaat van de NVWA uit om te handhaven op langdurige gezondheidsimpact. Als we dat hadden gedaan, hadden Vapes sigaretten niet links ingehaald.

Gezonder Ziek

Gezondheidsbescherming voorkomt niet alleen ziekte, het maakt ons ook gezonder ziek. Ongeacht hoe goed gezondheidsbescherming is, we zullen toch ziek worden. Maar juist als we ziek worden terwijl onze gezondheid beschermt wordt, herstellen we beter en is het ziektebeloop beter. Ten eerste door vermijdbare ziekte daadwerkelijk te vermijden. Ten tweede door als we wel ziek zijn, de effectiviteit van behandelingen te verhogen en de kans op complicaties te verkleinen.⁶ Zo ontlasten we de zorg en zorgen we ervoor dat mensen die zorg echt nodig hebben deze ook krijgen.

Gezondheid als Innovatie Sector

Gezondheid is niet alleen een productiefactor, maar ook een innovatieve sector die hoogwaardige banen creëert en investeringskapitaal aantrekt. Unieke infrastructuren zoals Lifelines maken het mogelijk om gezondheid te meten in plaats van alleen ziekte, en trekken internationaal talent aan. De kennisketen rond gezondheid rust op fundamenteel onderzoek naar mechanismen van gezondheid en ziekte, vaak te ver van de markt om direct kapitaal aan te trekken. Juist door hierin publiek te investeren, bouwen we een sterke basis voor een competitieve biotechsector en duurzame economische groei.

Samengevat, gezondheid is een productiefactor die onder druk staat door industrieën die winst maken ten koste van de volksgezondheid. Door gezondheid te beschermen, waarborgen we een dynamische economie én een innovatieve toekomst.

---

⁶ [Wetenschappelijk bewijs Leefstijlgeneskunde](#)

Zorg en Transitie - Houtskool schets 1/2

Knoster-model

Transities zijn complex. Het **Knoster-model** is een praktisch en krachtig hulpmiddel om verandering in goede banen te leiden. Het is een checklist én een kompas. Het beschrijft vijf onmisbare elementen voor succesvolle verandering: **visie**, **urgentie**, **actieplan**, **middelen** en **competenties**. Wanneer één van deze pijlers ontbreekt, ontstaan problemen zoals verwarring, weerstand, frustratie of angst en mislukt de transformatie

visie	urgentie	plan	middelen	competentie	=	verandering
	urgentie	plan	middelen	competentie	=	verwarring
visie		plan	middelen	competentie	=	weerstand
visie	urgentie		middelen	competentie	=	chaos
visie	urgentie	plan		competentie	=	frustratie
visie	urgentie	plan	middelen		=	angst

Visie (geen visie → verwarring)

- Wij redeneren vanuit gezondheid en mogelijkheden i.p.v. ziekten en onmogelijkheden.
- Wij redeneren vanuit het perspectief van de patient / hulpzoekende.
- Wij willen toegang, kwaliteit en betaalbaarheid garanderen, geschraagd door solidariteit.

Urgentie (geen urgentie → weerstand)

- Wij onderschrijven de urgentie: de vraag naar zorg zal toenemen, terwijl de groei van het zorgaanbod achterblijft.
- De beknelling ontstaat vanwege de krapte op de arbeidsmarkt, maar ook door begrenzing van financiële mogelijkheden.

Actieplan (geen plan → chaos)

- Wij maken werk van de 'beweging naar de voorkant': activistisch beleid gericht op gezondheid en reduceren van ses-gezondheidsverschillen, koppeling van zorg met sociaal domein van gemeenten; preventie en 'health in all policies'; jeugdzorg en ouderenbeleid; versterking eerste lijn met koppeling naar de GGZ: direct schakelen tussen aanpak sociale – mentale – fysieke nood.
- Wij scheppen de voorwaarden voor het veld (zorgaanbieders, zorgverzekeraars en gemeenten) om de zorg goed te kunnen organiseren (sturen op kwaliteit en toegang, tegengaan van overbodig zorgaanbod, implementatie spreiding en concentratie, stimuleren van passende zorg, aanpak wachtlijsten, verleggen van capaciteit naar complex aanbod (GGZ), tegengaan van overinvesteringen (operatierobots) en tegengaan van fraude). Wij zien, en vinden ook, dat het regionale niveau hiervoor goede aanknopingspunten biedt, niet alles vanuit 'Den Haag' willen aansturen.
- Wij willen gebruik maken van de zorgakkoorden die al zijn gesloten, want de richting is goed. Wel willen wij een versnelling en concretisering aanbrengen in de uitvoering van de agenda's. In dat licht zijn wij bij succes ook bereid de bestaande akkoorden te verlengen, ook wat betreft de middelen voor transitieprojecten.

202500950

Zorg en Transitie - Houtskool schets 2/2

Middelen (geen middelen -> frustratie)

- De zorg is **mensenwerk**. Gemotiveerde en goed toegeruste medewerkers in de zorg bepalen het succes van onze inzet. Wij willen een HR-beleid in de zorg dat bij de eisen van deze tijd past, met respect, inspraak en opleidingsmogelijkheden.
- Wij passen **wet- en regelgeving** aan om het aanbod in de zorg beter te sturen. Wij moeten aanbod dat niet noodzakelijk is 'ont-financieren'. Versplinterde ongecontracteerde zorg willen wij omzetten naar gecontracteerde zorg met een geordend aanbod. Wet- en regelgeving moet ruimte geven om nieuwe transformerende initiatieven te kunnen bekostigen, zoals de opzet van MGN of samenwerkingen in de kraamzorg.
- De **financiële kaders** moeten wij scherp aansturen. Bredere maatschappelijke keuzes vragen ook van de zorg een bijdrage. Binnen de inrichting van de nieuwe financiële kaders willen wij wel de middelen voor de transformatie en/of doorbraakprojecten kunnen continueren.
- Wij willen **technologische ontwikkeling en adaptatie (a.i.)** aanmoedigen als belangrijke stimulans voor verbetering van de arbeidsomgeving en productiviteit van de zorgmedewerkers.
- Wij willen Nederland op het hoogste niveau van **onderzoek / medische wetenschap** houden.
- Wij willen komen tot een volledig en veilig nationaal **gezondheidsdata** programma voor zelfregie, de communicatie tussen behandelaar en patient, communicatie tussen professionals en voor medisch wetenschappelijk onderzoek.
- Wij willen **transparantie** realiseren ten aanzien van de uitkomsten en van de financiering van de zorg. De zorg is een publiek goed gefinancierd uit publieke middelen. Private zorgondernemingen moeten hier gevolg aangeven, denk aan zbc's, maar ook zorgentiteiten binnen/naast ziekenhuizen. Transparantie zal ons helpen keuzes te maken.

Competenties (geen competenties -> angst / 'bubble-kruipen')

- **Inwoners** die met respect en solidariteit met de zorg omgaan.
- **Zorgverleners en artsen** die het belang van de patientenzorg onvoorwaardelijk vooraan zetten.
- **Zorgbestuurders** die offensief en innoverend inzetten en bereid zijn in het belang van het geheel te werken en niet van de instelling sec.
- **Zorgverzekeraars** die zich organiseren langs de lijnen van de oplossing, van individuele contractering tot en met representatie.
- **Industrie en leveranciers** die de balans vinden tussen maatschappelijke verantwoordelijkheid en focus op winst/aandeelhouders.
- **Gemeenten** die de samenwerking zoeken in het sociale domein en makkelijk schakelen met de andere (zorg-spelers).
- **Politici** die heldere keuzes maken ('regie-moed'), denk aan art. 13, gegevensuitwisseling, profilering ziekenhuizen, pakket beheer.

Datum

18 december 2025

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
t.a.v. mevr. Letschert, informateur
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Onderwerp

Belang van PFAS-restrictie voor het toekomstige kabinet

Geachte mevrouw Letschert,

Niemand zou ziek mogen worden door vervuiling van zijn of haar leefomgeving. Toch is dit in Nederland geen vanzelfsprekendheid: Uit RIVM onderzoek blijkt dat bijna iedereen in Nederland namelijk concentraties PFAS in het bloed heeft die boven de gezondheidskundige grenswaarde zitten. De productie en het gebruik van PFAS moet daarom worden uitgefaseerd. Met de vorming van een nieuw kabinet is er een uitgesproken kans om de Nederlandse inzet voor een ambitieuze Europese PFAS-restrictie vast te leggen en maatregelen voor te bereiden voor een nationaal plan voor uitfasering. Wij, maatschappelijke organisaties die zich inzetten voor een gezonde leefomgeving en veilige consumentenproducten, benadrukken hierbij graag het belang van een PFAS-restrictie om zo een toekomstgerichte en schone industrie te bewerkstelligen.

De chemische eigenschappen van alle PFAS-stoffen zorgen ervoor dat deze stoffen niet of nauwelijks afbreken in het milieu. Dit betekent dat elke uitstoot van PFAS in onze leefomgeving voor een verhoogd gezondheidsrisico zorgt. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat verhoogde PFAS-blootstelling samenhangt met onder meer een hoger risico op vormen van kanker, een verlaagde vaccin-respons, levertoxiciteit en verhoogd LDL-cholesterol. De gezondheidsrisico's gelden voor alle leeftijdscategorieën. Het gebruik van PFAS is niet alleen een probleem van nu, maar ook van toekomstige generaties.

Om onze samenleving te beschermen tegen de risico's van PFAS heeft onder andere het RIVM een restrictievoorstel ingediend bij het Europees Agentschap voor Chemische stoffen (ECHA). De inhoud van dit voorstel wordt in 2026 verder uitgewerkt. De uiteindelijke invulling hangt in belangrijke mate af van de inzet van de Europese lidstaten. Het is cruciaal dat wet- en regelgeving wordt ingezet om de productie, verkoop en het gebruik van PFAS uit te faseren. Wij zijn ervan overtuigd dat de toekomst PFAS-vrij moet zijn, wereldwijd, en dat strikte wetgeving in de EU nodig is om dit zo snel mogelijk te bereiken. Bij gebrek daaraan is er onvoldoende druk voor bedrijven om de transitie te maken naar PFAS-vrije alternatieven. Als de Europese industrie voorop wil blijven lopen, dan zal het moeten innoveren op het gebied van schone, gezonde en veilige PFAS-vrije alternatieven.

Als maatschappelijke organisaties vragen wij de onderhandelende politieke partijen dan ook om onderstaande ambities te omarmen in een coalitieakkoord.

1. Het nieuwe kabinet zet zich in voor een zo breed mogelijk Europese PFAS-restrictie zonder uitzonderingen. Enkel tijdelijke derogaties zijn mogelijk voor essentiële toepassingen.
2. Het nieuwe kabinet werkt aan een nationaal verbod op PFAS-toepassingen waarvoor al schaalbare PFAS-vrije alternatieven beschikbaar zijn, waarbij Frankrijk en Denemarken als voorbeelden dienen.

Met deze inzet kan het nieuwe kabinet gehoor geven aan de brede maatschappelijke wens om een PFAS-vrije toekomst te realiseren. Wij lichten onze inbreng graag toe in een gesprek.

Hoogachtend,

Sandra Molenaar, algemeen-directeur Consumentenbond
Dorine Manson, directievoorzitter KWF Kankerbestrijding
Hans Snijder, directeur Hartstichting
Diena Halbertsma, directeur Diabetes Fonds
Károly Illy, directeur-bestuurder Longfonds en kinderarts
Mariël Croon, directeur-bestuurder MDL Fonds

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Consumentenbond
T.a.v. S. Molenaar
Postbus 1000
2500 BA Den Haag

Kenmerk: 202500952

Den Haag, 05 januari 2026

Geachte mevrouw Molenaar,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500 953

Mevrouw R.M. Letschert
p/a Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum 16-12-2025
Ons kenmerk MBE20251215
Contactpersoon [REDACTED]
Telefoon [REDACTED]
E-mail [REDACTED]
Betreft Input informatiegesprekken

Geachte mevrouw Letschert,

In de afgelopen periode is er veel aandacht geweest voor de toegankelijkheid van mondzorg in Nederland. Uit onderzoek van CBS blijkt namelijk dat 1 op de 3 mensen met een laag inkomen de tandarts wel eens mijdt om financiële redenen¹. Het mijden van mondzorg leidt tot (sociaal) ongemak, pijn en soms ernstige complicaties.

Maar de toegankelijkheid van mondzorg gaat verder dan het wel of niet kunnen betalen van de rekening. Het gaat ook over de vraag: 'Kan ik straks nog terecht bij een tandarts bij mij in de buurt?' Kleinere praktijken krijgen het namelijk steeds moeilijker. Dat baart ons zorgen, want juist in kleinere gemeenten en landelijke gebieden vervullen deze praktijken een cruciale rol.

De huidige uitdagingen in onze sector vragen om gerichte investeringen door het nieuwe kabinet. Wij willen u daarom vragen om in de komende formatieperiode de volgende punten onder de aandacht te brengen:

- 1 Investeer gericht in een uniforme regeling, specifiek voor mensen in financieel kwetsbare posities, die hen structureel toegang geeft tot mondzorg en niet slechts tot noodhulp.
- 2 Zorg voor behoud van mondzorgpraktijken van verschillende groottes door onnodige bureaucratie en regeldruk terug te dringen en de continuïteit van de bedrijfsvoering te waarborgen.

¹ https://www.cbs.nl/item?sc_itemid=aa5a914d-32a6-424c-9ad1-d12d4d7265e9&sc_lang=nl-nl

1 Uniforme regeling voor mensen in financieel kwetsbare posities

Mondzorg is voor financieel kwetsbare mensen in Nederland niet altijd toegankelijk. Er zijn straat-tandartsen, lokale hulpinstanties en regelingen via gemeenten, maar deze ondersteuning is dikwijls onvoldoende toereikend en niet voor iedereen gelijk en toegankelijk. Zo verschilt bijvoorbeeld de financiële tegemoetkoming voor de gemeentepolis per gemeente fors. Daarnaast is het onacceptabel dat een patiënt voor noodzakelijke mondzorg afhankelijk moet zijn van liefdadigheid. Het gebrek aan een uniforme oplossing levert onwenselijke gezondheidsverschillen en onnodige gezondheidsschade op.

Onlangs zijn er door de Tweede Kamer moties aangenomen om een jaarlijkse controle te vergoeden vanuit het basispakket. Dat klinkt misschien mooi, maar de kosten voor een mondzorgbehandeling komen juist ná de controle. Iemand valt dus na de controle alsnog tussen wal en schip. Daarnaast blijkt uit onderzoek van het CBS dat 81,9% van de Nederlanders in 2024 tenminste 1 keer de tandarts bezocht, met een gemiddelde van 4,2 bezoeken per persoon.² Een jaarlijkse controle vergoeden uit het basispakket voor álle Nederlanders, dus ook voor diegenen die geen financiële hulp nodig hebben, drijft de zorgkosten onnodig op.

Wij pleiten daarom voor het weghalen van de onnodige drempels die de toegang tot mondzorg belemmeren en voor gerichte investeringen om de mondgezondheid van financieel kwetsbare mensen te verbeteren. Dit betekent aandacht voor preventie, zelfzorg en indien nodig curatieve behandelingen om alle klachten te verhelpen. Zodat zij daarna zelf, met regelmatige controles, hun gebit duurzaam gezond kunnen houden.

2 Behoud kleinschalige mondzorgpraktijk

We zien een afname van kleine(re) mondzorgpraktijken door toenemende regeldruk, onrealistische tarieven die gebaseerd zijn op schaalvergroting en problematiek rondom huisvesting en financiering. Wij maken ons extra zorgen over de kleine(re) praktijken in landelijke gebieden die niet meer kostendekkend kunnen werken en op termijn mogelijk hun deuren moeten sluiten. Terwijl juist in die gebieden het tekort aan mondzorgverleners het meest nijpend is en patiënten nu al moeilijk een (andere) mondzorgpraktijk kunnen vinden. Als deze praktijken verdwijnen, komen patiënten letterlijk op grotere afstand van de mondzorg te staan. Zeker voor ouderen of mensen die minder mobiel zijn, is deze afstand dan onoverbrugbaar. Grotere afstand tot een tandartspraktijk betekent ook dat de spoedzorg onder druk komt te staan en dat tijdig handelen niet altijd mogelijk is.

Wij pleiten daarom voor behoud van kleinschalige mondzorgpraktijken door onnodige bureaucratie en regeldruk terug te dringen. Het is belangrijk dat tandartsen en orthodontisten die een eigen praktijk hebben of willen starten, daar zo veel mogelijk in ondersteund worden. We hebben deze zorgondernemers namelijk keihard nodig om de mondzorg in Nederland toegankelijk te houden.

Indien gewenst lichten wij graag de inhoud van deze brief nader toe.

Hooqachtend,

Hans de Vries
Voorzitter KNMT

² <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2025/33/contacten-met-de-tandarts-2024>

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

KNMT
T.a.v. H.de Vries
Postbus 4141
3502 HC Utrecht

Kenmerk: 202500954

Den Haag, 05 januari 2026

Geachte heer De Vries,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

Aan: De informateur mw. Prof. dr. R. Letschert
De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum: 16 december 2025
Ons Kenmerk: RNOB
Bijlage(n): Oproep aan informateur en leden van de Tweede Kamer
Betreft: Oproep 'Nederland kan wel een beetje Noordoost Brabant gebruiken'

Geachte mw. Letschert,

Hierbij bied ik u onze oproep aan naar aanleiding van de recente verkiezingen voor de Tweede Kamer. Het is niet alleen een oproep maar ook een aanbod van de samenwerkende gemeenten en waterschappen in Noordoost Brabant.

Wij bieden draagvlak, kennis en uitvoeringskracht in het aanpakken van de uitdagingen waar we als land, provincies en regio's voor staan. Als gelijkwaardige partner werken we in de regio aan dezelfde belangen. Dat bieden wij. Samen. Als één overheid. In onze regio werken we daarbij nauw samen met o.a. ondernemers, onderwijs- en kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en werkgevers- en werknemersorganisaties. We trekken daarvoor samen op met onze triple helix organisatie AgriFood Capital en arbeidsmarktregio Noordoost Brabant Werkt.

Het zou fijn zijn als u onze handreiking wilt aannemen en dit vertalen in het nieuwe regeerakkoord.

Dank voor de te nemen moeite. Mocht u meer willen weten over ons aanbod neem dan gerust contact met mij op.

Met vriendelijke groet,

Namens het bestuur van de regio Noordoost Brabant,

De voorzitter,
Jack Mikkers.

OPROEP AAN DE INFORMATEUR EN
DE TWEDE KAMERLEDEN

‘Nederland kan wel een beetje Noordoo- st- Brabant gebruiken’

De kracht van samenwerking tussen overheden komt tot uiting wanneer lokale identiteit en nationale ambities elkaar versterken. Met een nieuwe impuls vanuit het Rijk aan Brabant zetten we samen met provincie en regio een volgende stap in het versterken van brede welvaart in Nederland. Deze gezamenlijke inzet is een voorbeeld van hoe gebiedsgerichte samenwerking kan bijdragen aan duurzame ontwikkeling en leefbare regio's.

In deze oproep sluiten wij volledig aan bij de brede Brabant Boodschap **'Nederland kan wel een beetje Brabant gebruiken'**. Dit toont de bereidheid van partijen in Brabant om eensgezind

samen te werken met een nieuw kabinet aan de belangrijkste uitdagingen die ons land, Brabant en onze regio kent. Met een impuls aan Brabant en aan 't Goeie leven in Noordoost-Brabant,

dragen we actief bij aan de brede welvaart in Nederland. We geven daarmee de unieke overheidssamenwerking van de afgelopen jaren tussen Rijk, provincie en regio een hernieuwde impuls.

Deze samenwerking is gericht op het versterken van economische vitaliteit, sociale samenhang en ruimtelijke kwaliteit in de regio.

Wij nodigen het nieuwe kabinet en de nieuwe leden van de Tweede Kamer uit om samen met Brabant en onze regio aan de slag te gaan - want alleen samen komen we vooruit! In deze oproep vertellen we wat daarvoor nodig is.

1. Krachtige en weerbare economie

We zijn de 6e (van de 40) economische regio van Nederland gemeten in BRP. Wij lopen voorop in hoogwaardige voedselproductie en -verwerking voor mens en dier. Met multinationals zoals MSD, Marel en Hendrix Genetics die hun oorsprong hebben in deze regio en miljarden investeren in nieuwe productie en onderzoek. Met innovatieve hotspots als de Eiwitcampus in Land van Cuijk en de AgroProeftuin in Maashorst die o.a. experimenteren op het gebied van het klimaatbestendig maken van gewassen en de productie

van Europees eiwit. We hebben hoogwaardige clusters in huis op het gebied van biotechnologie en pharma zoals Pivot Park in Oss waar geëxperimenteerd wordt met nieuwe grondstoffen uit reststromen die ons minder afhankelijk maken van import. Wij zijn in staat slimme verbindingen te maken tussen ons DNA, namelijk agri&food, en high-tech maakindustrie zoals Vanderlande in Meerijstad en met ICT&data zoals de Jheronimus Academy of Data science (JADS) in 's-Hertogenbosch. Dat levert nieuwe economische dragers op zoals

Wat vragen wij?

Wij zien deze clusters deels terug in de Nationale Technologie Strategie en deze vragen om een actieve, langjarige innovatie-politiek met gerichte investeringen in Brabantse topsectoren. Versnel innovatie door sterke clusters te stimuleren en de oprichting van een Nationale Investeringsbank voor grootschalige, risicodragende investeringen onmisbaar te achten. Ondersteun de regionale innovatie-ecosystemen via directe, snelle financierings-instrumenten.

bedrijven in robotica en sensing. Van oudsher kennen wij al een sterk cluster in de bouwsector in onze regio maar als gevolg van krapte op de arbeidsmarkt ontstaan ook hier innovatieve verbindingen tussen de bouw en hightech maakindustrie waardoor robotica en circulair bouwen (plantbased) steeds meer hun intrede doen. Bedrijven als Heijmans in Rosmalen en Barli in Maashorst timmeren hiermee flink aan de weg en zijn wegbereiders voor andere bouwers in Nederland.

Concreet perspectief op een toekomstbestendige economie, minder afhankelijk van import en arbeid van buiten.

2. Transitie van het landelijk gebied met een landbouw met toekomstperspectief

Uitkoop van agrariërs ('stoppers') zien wij graag gekoppeld aan een integrale aanpak van het landelijk gebied. Gekoppeld ook aan een impuls voor de 'blijvers': de agrariërs die innoveren en duurzamer gaan boeren. Op die manier ontstaat een grotere multiplier in de investeringen in de stikstofaanpak. Tegelijkertijd werken we aan nationale en Europese doelen op het gebied van natuur, water(berging), biodiversiteit, leefbaarheid en een perspectief voor de landbouw, met name voor die 'blijvers'.

Wat vragen wij?

Hiervoor zijn miljarden nodig. Recente maatschappelijke initiatieven zoals het Bouwenendocument van IPO, VNG, Unie van Waterschappen, LTO en NAJK zijn een stap in de goede richting. We willen dit graag koppelen aan een regionale aanpak op gebiedsniveau waarbij wij al volop experimenteren met circulaire veehouderij met doelsturing (stikstof) op gebiedsniveau zoals in Oss en experimenteren met natuurversterkend bouwen zoals in 's-Hertogenbosch.

Concreet perspectief op een duurzame en innovatieve landbouw met perspectief én een kwaliteitsimpuls voor natuur en water.

3. Goed leven in een leefbare regio

Voor de stikstofaanpak is in de Voorjaarsnota een bedrag van 300 miljoen euro gereserveerd voor de gehele Peelregio. Deze middelen worden geïnvesteerd via bestaande regelingen en ingezet in een zone rondom de Natura 2000-gebieden.

In lijn met de wens van de Tweede Kamer is met het kabinet afgesproken om daarnaast ook te werken aan een integrale gebiedsgerichte aanpak voor de Peel. Dit moet bijdragen aan een toekomstbestendig perspectief voor de regio.

Wat vragen wij?

Om de Peel ook op de lange termijn leefbaar en economisch vitaal te houden, is het essentieel dat - aanvullend op de stikstofmiddelen - minimaal een gelijk bedrag wordt geïnvesteerd in versterking van de leefbaarheid en het ondernemend vermogen in de regio.

Concreet perspectief op het van het 'stikstofslot' halen van Nederland en op een vitaal gebied met bestaanszekerheid voor haar inwoners.

4. Voedselzekerheid in onzekere tijden

In onze regio werken met bedrijfsleven en kennisinstellingen (triple helix) aan het voedsel van morgen.

Het produceren van voedsel zit in ons DNA. Dat doen we steeds duurzamer (circulair), precies (technologie), waardevol (verwaarden reststromen) en verbonden (ketenaanpak).

Daarmee zijn we een belangrijke speler in voedselzekerheid en -veiligheid bij levering aan bevolking en krijgsmacht. Passend in de extra middelen die vrijkomen voor vrede en veiligheid. De huidige onzekere tijden vragen om een stabiel en toekomstbestendig voedselsysteem dat bijdraagt aan

voedselzekerheid, duurzaam, gezond en betaalbaar voedsel. Wij leveren daar graag een bijdrage aan en onderschrijven de oproep daartoe vanuit het een brede coalitie in het voedselcluster: [Toekomstbestendig voedselsysteem](#).

Wat vragen wij?

Met het Rijk werken wij graag aan een brede voedselstrategie en met het ministerie van Defensie aan opgaven op dit terrein. We zetten hier graag nieuwe en bestaande pilots en test-omgevingen voor in.

Concreet perspectief op duurzaam, gezond en betaalbaar voedsel en een veilige voedselvoorziening in crisistijd.

5. Goed wonen in een bereikbare regio

De regio slibt dicht. Wij ondervinden, niet in de laatste plaats door de groei van de Brainportregio, steeds meer nadelen van congestie op het onderliggend wegen- en verkeersnet. Dit leidt tot economische schade en veel sluipverkeer in steden en kernen. Cruciale rijksinfraprojecten A2, A50/A59, N65 en A67 moeten van de pauzeknop af. Versterk OV-investeringen, zowel voor doorvoer als voor de

duurzame bereikbaarheid en het ontsluiten van onze regio. Met de groei van het aantal woningen denken wij niet alleen aan de stations 's-Hertogenbosch en Oss, maar zeker ook aan de stationshub Boxtel (OV-poort naar Regio Hart van Brabant, Metropoolregio Eindhoven en Regio Noordoost-Brabant), de Maaslijn (Roermond-Nijmegen), de Maaslijnexpress (Nijmegen-Venlo-Maastricht), de Bus Rapid Transit

tussen Eindhoven–Nijmegen en de verbreding van de spoorbrug bij Ravenstein (verbindingen tussen de Brabantse Stedenrij en de Groene Metropoolregio Arnhem/Nijmegen). Met 'Brabant Bouwt' en onze inspanningen in de NOVEX Stedelijke Regio 's-Hertogenbosch leveren wij onze bijdrage aan de nationale woningbouwopgave en het klimaatbestendig maken van onze steden.

Wat vragen wij?

Dit vraagt om structurele cofinanciering van het Rijk voor mobiliteit en woningbouw.

Concreet perspectief op oplossing wooncrisis en bereikbaarheid op nationale hoofdassen.

6. Energie door en voor onze regio

De inrichting van het totale energiesysteem in Nederland is, mede door de toegenomen vraag naar schone energie, een groeiende uitdaging.

De energietransitie stukt zonder voldoende transportcapaciteit. De netcongestie in onze regio is groot en belemmert bedrijven en woningbouw.

Wat vragen wij?

Mede namens de Energieregio Noordoost-Brabant vragen we het Rijk - in samenwerking met de partners in het Nationaal Programma Energiesysteem - om versnelling van investeringen in het hoogspanningsnet. Wij vragen structurele samenwerking met de netbeheerders voor het bij elkaar brengen van vraag en aanbod van energie op regionaal niveau met behoud van regieruimte voor provincies en de Energieregio Noordoost-Brabant. Richtinggevende keuzes van het Rijk over energieproductie op land (ruimte voor wind en zon) zijn nodig en als regio wensen wij meer gebruik te kunnen maken van twee belangrijke 'backbones' die door onze regio gaan, namelijk het 380 kV netwerk en de 'waterstofbackbone'.

Concreet perspectief op woningbouw en economische ontwikkeling zonder energierem.

7. Gelijkwaardig partnerschap

Maak bij de aanpak van maatschappelijke en economische opgaven nóg meer en beter gebruik van de kracht van de regio's. Twee Regio Deals laten zien dat samenwerken met onze regio succesvol is. Want we staan zowel bestuurlijk als ambtelijk in direct contact met onze inwoners, bedrijven en maatschappelijke

organisaties. Daarom weten we als geen ander wat hier speelt en leeft. Zo bouwen we samen aan een land waar het goed leven, wonen en werken is, én blijft. Wij bieden en vragen partnerschap van het Rijk in de aanpak van belangrijke maatschappelijke en economische uitdagingen.

Wat vragen wij?

Het instrument Regio Deal willen we omzetten in een duurzame, structurele en meerjarige aanpak. Daarmee werken we effectief en efficiënt als één overheid aan nationale en regionale doelen zoals het versterken van menselijk kapitaal in de zorg en techniek.

Concreet perspectief op draagvlak en resultaatgericht werken als één overheid, samen met onze bedrijven, maatschappelijke organisaties en inwoners.

"Met een krachtige impuls van het Rijk aan Brabant en 't Goeie Leven in Noordoost-Brabant dragen we bij aan brede welvaart in Nederland. We geven de één-overheids-samenwerking tussen Rijk, provincie en regio daarmee een krachtig vervolg."

Namens het bestuur van RNOB,
Jack Mikkers, Voorzitter RNOB

Wie zijn wij?

Wij zijn RNOB, de regionale samenwerking van 10 gemeenten én 2 waterschappen in Noordoost-Brabant. Een regio, met als hoofdstad 's-Hertogenbosch, waar aanpakkers en doorzetters wonen, werken en leven. Waar we op elkaar letten en de ander iets gunnen. We geloven in de kracht van samenwerken. Dat maakt onze regio de regio van 't Goeie Leven. Maar dat móeten we blijven om onze inwoners een goede toekomst te kunnen bieden. Kenmerkend is dat we samenwerken aan het 'voedsel van morgen'. Met een duurzame en

circulaire landbouw en een innovatieve en hoogtechnologische voedselproductie

Wat bieden we?

Wij bieden draagvlak, kennis en uitvoeringskracht in het aanpakken van de uitdagingen waar we als land, provincies en regio's voor staan. Als gelijkwaardige partner werken we in de regio aan dezelfde belangen. Samen. Als één overheid. Natuurlijk elk vanuit onze eigen rol en verantwoordelijkheden. Dit doen we niet alleen. Hiervoor werken we nauw samen met onder andere ondernemers,

onderwijs- en kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en werkgevers- en werknemersorganisaties. We trekken daarvoor samen op met onze multihelix-organisaties AgriFood Capital en Noordoost-Brabant Werkt. Het zijn onzekere tijden en in onzekere tijden is het van belang samen op te trekken en samen de uitdagingen aan te gaan waar we voor staan. De Brabant Boodschap en die van onze regio zijn duidelijk. De bouwstenen voor die uitdagingen liggen hier klaar: van een sterk regionaal bestuur tot innovatieve bedrijven, krachtige kennisinstellingen en betrokken inwoners.

630.000
inwoners

300.000
woningen

355.000
banen

BRP
€ 35,2 miljard

4%
van BRP van NL

20.000
MKB bedrijven

40.000
studenten mbo en hbo

Hoofdstad
's-Hertogenbosch

Voor meer informatie:
www.RNOB.nl of Jules Goris
Jules.goris@rnob.nl
06-51408112

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

RNOB
T.a.v. J. Mikkers
Postbus 315
5201 AH 's-Hertogenbosch

Kenmerk: 202500956

Den Haag, 05 januari 2026

Geachte heer Mikkers,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500957

Tweede Kamer der Staten - Generaal
T.a.v. Bureau Voordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Agenda
Stad

Betreft: verzoek voedselwet

17 december 2025

Geachte mevrouw Letschert,

Het voedselaanbod in Nederland is de afgelopen tien jaar flink ongezonder geworden. In veel wijken – en zeker rond scholen – is ongezond eten de norm. Wij, wethouders van dertien gemeenten, zetten ons sinds 2021 gezamenlijk in voor een gezonde en duurzame voedselomgeving, samen met het Voedingscentrum en JOGG. Zonder wettelijke kaders blijven onze mogelijkheden beperkt.

Daarom vragen wij u: Zorg ervoor dat de gezondheid van Nederlanders een prominente plek krijgt in de kabinetsformatie en dat er een Voedselwet komt, zodat gemeenten daadwerkelijk kunnen ingrijpen in het lokale voedselaanbod, met name rondom scholen en in kwetsbare wijken.

De huidige aanpak schiet tekort – ondanks alle inspanningen

Wij hebben het voedselaanbod in onze gemeenten in kaart gebracht en vergeleken met dat van tien jaar geleden. Hieruit blijkt dat de situatie ernstig is verslechterd.

Voor dit onderzoek hebben wij gebruik gemaakt van een meetinstrument dat is ontwikkeld door onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam, Amsterdam UMC en Wageningen University & Research.

Met dit instrument kunnen wijken en straten worden beoordeeld op hun 'voedselomgevingsscore', vergelijkbaar met het beoordelen van luchtkwaliteit. Het maakt zichtbaar waar het aanbod van ongezond eten het grootst is. Aan de hand van deze methode hebben gemeenten een voedseldrukmonitor ontwikkeld.

Uit ons onderzoek blijkt dat:

- Het aantal fastfoodlocaties is toegenomen in de periode 2015-2024 met 44 %.
- Het totale aanbod van verse en gezonde aanbieders is afgenomen met ruim 15 %.
- Bijna driekwart van de middelbare en mbo-scholen zich bevindt in een ongezonde tot zeer ongezonde voedselomgeving.

De gevolgen zijn ernstig:

- De helft van alle volwassenen is momenteel te zwaar en - als we niet ingrijpen - loopt dat op tot 2 op de 3 in 2050.¹
- **Eén op de zeven kinderen** heeft overgewicht.² In Amsterdam, Den Haag en Utrecht is dat zelfs één op de vijf. In Rotterdam had in 2019 bijna een derde van de 9- tot 10-jarigen overgewicht.
- Overgewicht verhoogt het risico op **diabetes type 2, hart- en vaatziekten** en tal van andere gezondheidsproblemen.
- Ongezonde voeding draagt in Nederland naar schatting met 8,1% bij aan de ziektelast. Het leidt tot 12.900 doden per jaar en 6 miljard euro aan zorguitgaven.³
- Voor het eerst zijn er **wereldwijd** meer kinderen en jongeren met obesitas dan met **ondergewicht**. Maar liefst 188 miljoen kinderen tussen de 5 en 19 jaar – één op de tien – leven met obesitas, wat hen blootstelt aan ernstige gezondheidsrisico's.⁴

Een voedselwet is nodig

Daarom roepen wij u op om tijdens de kabinetsformatie de gezondheid van Nederlanders nadrukkelijk mee te nemen en specifiek de **Voedselwet** te agenderen. Zo'n voedselwet geeft gemeenten de ruimte om in wijken waar het aanbod al overwegend ongezond is nieuwe ongezonde aanbieders te kunnen weren. Alleen op deze manier kunnen wij effectief sturen op een gezonde leefomgeving, voldoen aan onze wettelijke plicht om hiervoor te zorgen en onze inwoners werkelijk in staat te stellen gezonde keuzes te maken.

Tijd voor een effectieve aanpak

Overgewicht is een complex probleem dat vraagt om een effectieve aanpak en samenhangende maatregelen. Naast de mogelijkheid om de voedselomgeving te reguleren vragen we het nieuwe kabinet daarom om:

1. **Een verbod op kindermarketing** voor ongezonde producten (buiten de Schijf van Vijf), zodat kinderen worden beschermd tegen verleiding.
2. **Toegankelijk en betaalbaar gezond eten voor iedereen.**
Maak gezond voedsel goedkoper - bijvoorbeeld met 0 % BTW op groente en fruit.
3. **Een suikertaks** op suikerhoudende dranken en snacks, zodat gezond de norm wordt.

---

1 RIVM: Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2024

2 Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, CBS i.s.m. RIVM

3 Hilderink H, Verschuuren M. Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018. Een gezond vooruitzicht

4 Unicef 2025: Feeding Profit: How Food Environments are Failing Children.

Tot slot: kiezen voor gezondheid

Deze voedselwet gaat over gelijke kansen op gezondheid en echte keuzevrijheid. Die keuzevrijheid is momenteel echter beperkt: het aanbod van ongezond eten is vele malen groter dan dat van gezond eten. Zolang de voedselomgeving overwegend ongezond is, kan er van keuzevrijheid geen sprake zijn. We moeten ingrijpen om dit groeiende volksgezondheidsrisico te keren. Alleen door een betere balans te creëren tussen gezond en ongezond, geven we mensen daadwerkelijk de ruimte om gezonde keuzes te maken.

Wij rekenen op uw steun om samen te werken aan een gezonder Nederland.

Hoogachtend,

Wethouder Jesse Luijendijk, gemeente Almere

Dierenwelzijn, Stadslandbouw en Voedselvoorziening

Wethouder Alexander Scholtes, gemeente Amsterdam

Zorg & Publieke gezondheid

Wethouder Eva van Esch, gemeente Arnhem

(Stads)landbouw en Voedsel

Wethouder Maurits van de Geijn, gemeente Arnhem

Publieke Gezondheid

Wethouder Arjen van Drunen, gemeente Breda

Wonen, Onderwijs, Gezondheid, Inburgering en Wijkaanpak

Wethouder Kirsten de Wrede, gemeente Groningen

Eiwittransitie

Wethouder Manouska Molema, gemeente Groningen

Volksgezondheid

Wethouder Rick Vermin, gemeente 's-Hertogenbosch

Talentontwikkeling, gezondheid en inclusie

Wethouder Robert Barker, gemeente Den Haag

Buitenruimte, Dierenwelzijn, Milieu en coördinatie Voedselstrategie

Wethouder Wietske Veltman, gemeente Leiden

Economie, Kennis, Sport en Gezondheid

Wethouder Eelco Eerenberg, gemeente Utrecht

Onderwijs, Volksgezondheid en Ruimtelijke Ordening

Wethouder Faouzi Achbar, gemeente Rotterdam

Wethouder Welzijn, Samenleven, Sport & Digitale Inclusie

Wethouder Peter Kok, gemeente Tilburg

Gezondheid, Zorg en Cultuur

Wethouder Frans Schatorjé, gemeente Venlo

Jeugd, Onderwijs en Financiën

Wethouder Maud Hulshof, gemeente Wageningen

Voedsel en Economie

Marjon Bachra, directeur JOGG

Petra Verhoef, directeur Voedingscentrum

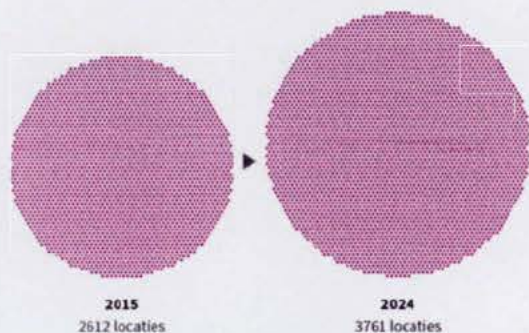
De voedselomgeving wordt steeds ongezonder

Verandering in het aantal voedselaanbieders

In Almere, Amsterdam, Breda, Den Haag, Groningen, Rotterdam, 's-Hertogenbosch en Utrecht

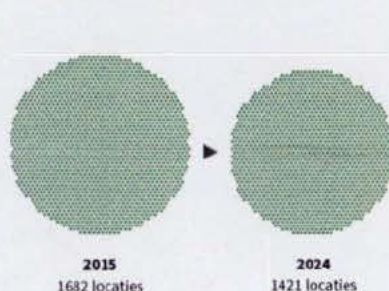
Het aantal fastfoodlocaties is met **44,0%** toegenomen.

fastfood, grillroom, ijswinkel en afhaalrestaurants

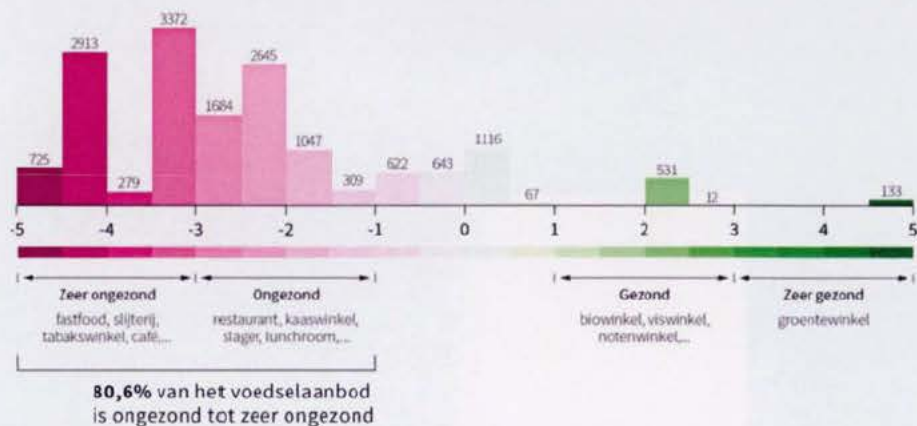
Het totale aanbod van verse en gezonde aanbieders is met **15,5%** afgenomen.

bakker, slager, poelier, viswinkel, kaaswinkel, notenwinkel en groentewinkel

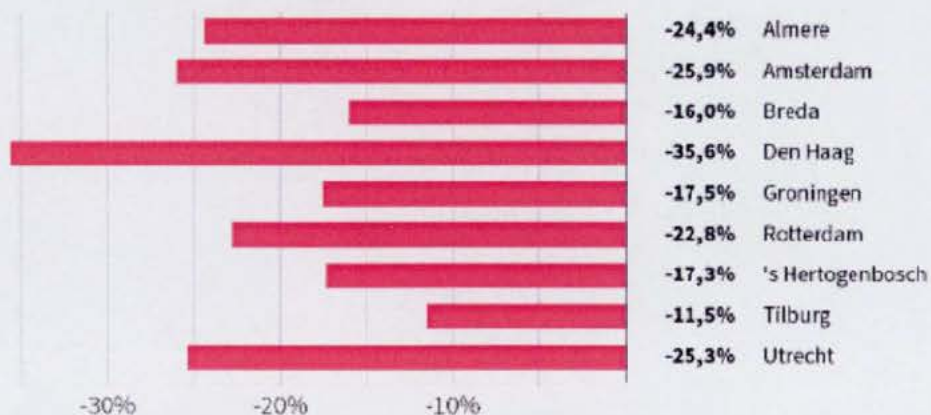

Voedselaanbieders zijn overwegend ongezond tot zeer ongezond

Aantal voedselaanbieders per gezondheidsscore in Almere, Amsterdam, Breda, Den Haag, Groningen, Rotterdam, 's-Hertogenbosch en Utrecht

De voedselomgeving is in alle steden ongezonder geworden

Verandering gemiddelde voedselomgevingscore tussen 2015 en 2024

Meer scholen in een ongezonde voedselomgeving

Aantal middelbare scholen en mbo scholen per voedselomgevingscore in Almere, Amsterdam, Breda, Den Haag, Groningen, Rotterdam, 's-Hertogenbosch, Tilburg en Utrecht.

Geen
retouradres

ABU

202500 g58

Algemene Bond Uitzendondernemingen
Singaporestraat 74
1175 RA Lijnden

info@abu.nl
www.abu.nl

De Tweede Kamer
T.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

KvK 405 309 52

Beste mevrouw Letschert,

De uitnodiging om samen aan de slag te gaan voor een sterker Nederland nemen wij graag aan. Want zorgen dat werk werkt voor mensen én voor Nederland is waar de ABU en zijn leden nu al iedere dag het verschil maken. Een goed werkende arbeidsmarkt is essentieel om de grote opgaven van vandaag op te lossen. Goede zorg, betaalbare woningen, de energietransitie en ons land veilig houden. Het kan alleen met voldoende, goed inzetbare mensen.

En daar wringt de schoen; de arbeidsmarkt piept en kraakt. Er is structurele krapte, een mismatch, stagnerende productiviteit, stijgende werkdruk en een groeiende afhankelijkheid van laagbetaalde arbeid, waarbij misstanden nog te vaak voorkomen. Er is veel over gezegd en geschreven, maar te weinig écht gedaan om de arbeidsmarkt te veranderen. Nu is het moment om door te pakken. Jullie schrijven het ook al; we hebben nu duidelijkheid en daadkracht nodig. Voer het arbeidsmarktpakket zoals afgesproken in het SER-advies uit. Want alleen met moedige keuzes krijgen we Nederland weer vooruit.

De aanzet van D66 en CDA bevat al veel goede punten. Maar laten we het samen scherper maken, zodat we de arbeidsmarkt niet alleen repareren, maar ook toekomstbestendig maken. We doen vier voorstellen die direct verschil maken:

1. Los de krapte op met duurzame loopbanen

Investeer gericht in mensen. Betrek mensen die nu aan de kant staan. Zorg voor duurzame loopbanen door ruimte te geven om vaardigheden te vernieuwen. Maak het aantrekkelijker om te (gaan) werken, meer uren te maken of actief te blijven na je pensioen. En stimuleer innovatie die de productiviteit verhoogt. Zo blijven we als land concurrerend en sociaal.

2. Zet de mens centraal niet de contractvorm

Zorg nu voor de nodige vernieuwing van onze arbeidsmarkt, met een **contract-neutraal sociaal stelsel**, waarin zekerheden rond werk, pensioen, arbeidsongeschiktheid en hypotheek los staan van de contractvorm. Dit geeft niet alleen zekerheid, maar zorgt ook voor de nodige waardevolle flexibiliteit, dat mensen en organisaties de ruimte geeft om op de arbeidsmarkt mee te bewegen.

3. Geef malafide ondernemers geen ruimte met stevige handhaving en hoge boetes

Vereenvoudig het regelstelsel en maak wet- en regelgeving duidelijk, uitvoerbaar én handhaafbaar. Want meer regels zonder handhaving speelt malafide ondernemers juist in de kaart. Geef de Arbeidsinspectie tanden, vergroot de pakkans en verhoog de boetes in de hele keten. Wie bewust de regels overtreedt, hoort niet in onze arbeidsmarkt thuis.

4. Maak duidelijke keuzes om arbeidsmigratie waardig te regelen

Onze economie heeft arbeidsmigranten nodig en zij hebben recht op een eerlijk loon, veilige werkomstandigheden en fatsoenlijke huisvesting. Onze leden zijn daar al hard mee bezig, maar kunnen het niet alleen. Versnel vergunningen voor huisvesting, werk toe naar meer gerichte arbeidsmigratie en werk samen met ons aan herintreding, opvang en goede terugkeervoorzieningen voor dak- en/of werkloze arbeidsmigranten.

Tot slot: wij waarderen het dat jullie de grote vraagstukken in dit land gezamenlijk met sociale partners willen oppakken. Vanuit onze eigen unieke positie op de arbeidsmarkt staan wij, samen met onze leden, klaar om onze bijdrage te leveren.

Met vriendelijke groet,

Jurriën Koops
Directeur

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Algemene Bond Uitzendondernemingen
T.a.v. J. Koops
Singaporestraat 74
1175 RA Lijnden

Kenmerk: 202500959

Den Haag, 05 januari 2026

Geachte heer Koops,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500g60

Tweede Kamer der Staten-Generaal
T.a.v. mevrouw Letschert - informateur
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Tjaskermolenlaan 1

3447 GE Woerden

Postbus 2051

3440 DB Woerden

Woerden, 15 december 2025

T: 0348-75 35 00

Onderwerp: MBO Raad - Aandachtspunten voor het nieuwe kabinet

E info@mboraad.nl

Geachte mevrouw Letschert, beste Rianne,

www.mboraad.nl

Het mbo vertegenwoordigt 465.639 mbo studenten, 48.250 fte werknemers, talloze opleidingen van bouw en infra tot zorg en welzijn, 680 scholen en 52 mbo instellingen in Nederland en draagt bij aan een weerbaar Nederland met kennis, innovatie en vakmanschap. Door onderwijs, onderzoek en bedrijfsleven te verbinden, zorgen we dat studenten de kans krijgen zich te ontwikkelen, vergroten we de weerbaarheid van studenten én de leefbaarheid van onze regio's. Het mbo wordt niet voor niets de ruggengraat van de Nederlandse economie en samenleving genoemd. De verkiezingsprogramma's van alle partijen in deze formatie en het [de inhoudelijke agenda van Dhr. Jetten en Bontebal](#) onderschrijven de cruciale rol van het mbo voor de zorg, wonen, defensie en een sterke, inclusieve en veerkrachtige samenleving. Zonder het mbo geen brede welvaart in Nederland. De MBO Raad rekent erop dat het aankomende Kabinet het belang van het mbo vertaalt naar beleid, wetgeving en financiering.

Ik wil de formerende partijen graag wijzen op de unieke drievoudige opdracht van het mbo:

1. **Opleiden voor het beroep** – het opleiden van vakmensen voor de arbeidsmarkt;
2. **Opleiden voor vervolgonderwijs** – het voorbereiden op doorstroom naar hbo of verdere scholing;
3. **Opleiden tot goed burgerschap** – het begeleiden van jongeren en volwassenen naar zelfstandige en betrokken deelnemers aan de samenleving.

Mbo'ers als fundament van onze economische en maatschappelijke vooruitgang

De MBO Raad wil vier aandachtspunten aan de formerende partijen meegeven:

1. Wettelijke verankering van Leven Lang Ontwikkelen (LLO) in het mbo

De noodzaak voor permanente ontwikkeling van werkenden en werkzoekenden is groter dan ooit. De arbeidsmarkt verandert snel door technologische innovatie, AI, maatschappelijke transitie, en vergrijzing. U refereert in uw tussenverslag zelf aan verschillende van deze transitie en de rol van Leven Lang Ontwikkelen (LLO) daarin. Dat is bemoedigend. Zeker aangezien dit ook een wens van de Vereniging Hogescholen (VH) en de Universiteiten van Nederland (UNL) is. Het mbo beschikt, net als hen, over de infrastructuur, expertise en netwerken om een publieke opdracht te vervullen in LLO.

De MBO Raad pleit daarom voor:

- **Structurele aanvullende financiering:** Wij pleiten voor structurele middelen ter waarde van **€61,2 miljoen (0,5% van de lumpsum) oplopend tot €122,3 miljoen (1,0%)**. Deze middelen zijn nodig voor basisfinanciering van ondersteunende diensten (registratie, kwaliteitszorg, datamonitoring), versterking van regionale en sectorale samenwerking en ontwikkeling van flexibel, toekomstgericht aanbod voor werkenden en werkzoekenden;
- Een **wettelijke verankering**, met bijbehorende publieke financiering, van het mbo voor volwassenen, inburgeraars en mensen met afstand tot de arbeidsmarkt.

De MBO Raad is daarnaast verheugd dat LLO ook genoemd wordt in de inhoudelijke en ambitieuze agenda. Daarin wordt terecht gerefereerd aan een leerbudget of leerrechten, net als D66 en het CDA dat in hun verkiezingsprogramma's deden. Hiervoor noemen ze in hun programma's bedragen tussen de € 300 en € 700 miljoen. De MBO Raad is ervan overtuigd dat leerrechten het mogelijk zullen maken dat werkenden en werkzoekende zich snel kunnen bij- en omscholen. Met een stelsel van (virtuele) leerrechten krijgen volwassenen onderwijsrechten die zij vraaggericht kunnen verzilveren bij onderwijsinstellingen. Werkenden zelf moeten regie krijgen en nemen met een individueel tegoed aan leerrechten dat flexibel inzetbaar is in het overheid erkende mbo. Alleen zo halen we blijvend het beste uit ons allemaal.

Onder de paragraaf 'asiel en migratie' wordt er terecht op gewezen dat nieuwkomers ook actief moeten deelnemen en bijdragen aan de samenleving. U refereert daarbij naar een Tewerkstellingsvergunning, om snel op de arbeidsmarkt aan de slag te kunnen, en naar het belang van taalles om aan de beheersing van de Nederlandse taal te werken. Ook daarin is de mbo-sector een onmisbare partner. Mbo-instellingen hebben niet alleen veel ervaring met deze uitdagingen, maar ook de expertise en infrastructuur om hier een cruciale bijdrage aan te leveren. **De MBO Raad dringt daarom aan op een publieke opdracht voor volwasseneducatie en inburgering**, zodat deze rol en functie geformaliseerd kan worden.

2. Gelijke voorzieningen en rechtspositie voor mbo-studenten

De maatschappelijke waardering voor het mbo moet zich nog altijd vertalen in een eerlijke behandeling van mbo-studenten. Nog steeds is er sprake van concrete ongelijkheid tussen mbo-studenten en studenten in het hbo en wo als het gaat om sociale voorzieningen, financiële middelen en ondersteuning.

In de brief 'Verschillen normbedragen studiefinanciering en restitutie les- en cursusgeld' van 14 November 2025 (referentie 55142729) heeft demissionair Minister Moes die verschillen uiteengezet. Hij refereert daarbij naar de volgende tabel:

Tabel 1: Normbedragen studiefinanciering		
Onderdeel studiefinanciering	Normbedrag mbo (2025)	Normbedrag hbo/wo (2025)
Basisbeurs thuiswonend	€ 103,78	€ 125,99
Basisbeurs uitwonend	€ 338,68	€ 314,00
Aanvullende beurs thuiswonend	€ 427,83 (incl. top-up lesgeld)	€ 475,17 (met leenmogelijkheid collegegeld)
Aanvullende beurs uitwonend	€ 455,22 (incl. top-up lesgeld)	
Basislening ⁵	€ 226,08	€ 304,95

Er worden in de brief drie varianten geschetst om die verschillen te harmoniseren. Samen met de JongerenOrganisatie Beroepsonderwijs (JOBmbo), vraagt de MBO Raad het nieuwe kabinet om de maximumvariant te kiezen. Alleen in die variant worden alle normen en normbedragen van de basisbeurs, de aanvullende beurs en de basislening verhoogd naar het hoogste van de huidige niveaus. **Deze variant vraagt vanaf 2029 een investering van structureel ongeveer € 391 miljoen** en alleen in die variant gaat geen enkele student er financieel op achteruit.

Ook het gratis beschikbaar stellen van schoolboeken en digitale licenties in het mbo is een langlopende discussie die het aankomende Kabinet moet beslechten. Die is essentieel voor kansengelijkheid van het mbo en gelijkwaardigheid met het vo. **Deze maatregel kost voor minderjarige mbo-studenten structureel € 80 - € 110 miljoen. Voor alle mbo-studenten kost deze maatregel structureel € 210 - € 300 miljoen.** De MBO Raad roept het nieuw te vormen Kabinet op deze middelen hiertoe beschikbaar te stellen. Temeer omdat deze maatregel bij de studiekeuze de financiële drempel voor studenten/ouders verlaagt. Dat is van groot belang omdat studentenaantallen in veel opleidingen afnemen, incl. sectoren waar we juist meer mensen nodig hebben, zoals de techniek en zorg.

Een aanverwant onderwerp zijn stages. Leren in de praktijk is een onmisbaar deel van het mbo. Ondanks lokale en regionale afspraken ziet de MBO Raad nog te vaak dat studenten geen stagevergoeding krijgen. Daarom **roept de MBO Raad het Kabinet met klem op een wettelijke verplichting voor een passende stagevergoeding in te voeren.** Voor werkgevers waarvoor dat financiële problemen veroorzaakt moet er financiële ondersteuning komen, zodat het aantal stageplekken, met name voor studenten in kwetsbare posities, niet afneemt.

Tot slot pleit de MBO Raad, net als het College van de Rechten van de Mens, voor een uitbreiding van Artikel 1 van de grondwet. Nog steeds worden te veel mbo studenten gediscrimineerd op basis van hun opleidingsniveau. Er zijn mbo studenten die geweigerd worden in cafés, geen gebruik mogen maken van sportfaciliteiten voor studenten, geen toegang hebben tot bepaalde verzekeringen of stagediscriminatie ervaren. Al deze maatregelen zullen een noodzakelijke bijdrage leveren aan de waardering van het mbo. De laatste jaren is er sprake van een positieve kentering in de waardering van het mbo, toch zien we dat de vertaalslag van die herwaardering nog niet tot gelijkheid in beleid, wet- en regelgeving en financiering heeft geleid.

3. Toegang tot kennisinfrastructuur

Mbo-instellingen dragen in toenemende mate bij aan regionale innovatie, praktijkgericht onderzoek en maatschappelijke opgaven. Denk aan de energietransitie, circulaire economie, zorginnovatie en digitalisering. Het mbo is een onmisbare schakel die innovatie, uitvoering en toepassing in de praktijk met elkaar verbindt. De huidige werkwijze en kennisinfrastructuur maakt het bijna onmogelijk voor het mbo om opdrachten en financiering te krijgen voor onderzoek en innovatie. De lijst van subsidieprogramma's waar het mbo van uitgesloten is, is zeer omvangrijk. Een uitgebreide lijst van de veelzijdigheid van die regelingen kunt u op pagina 22 tot 24 vinden van onze [Position-paper Innovatie & Onderzoek](#). De belangrijkste regelingen daarbinnen zijn:

- Regieorgaan SIA
- ZonMw
- NWO
- Kennis- en Innovatieconvenant (KIC)
- RVO
- Nationaal Groeifonds

Dat is een gemiste kans. De MBO Raad pleit daarom voor:

- **Volwaardige financiële toegang tot publieke kennisfondsen en programma's en inbedding van het mbo in het nationale kennisecosysteem**, zodat innovatie en praktijkgericht onderzoek ook een structurele taak van mbo-instellingen wordt. Daarvoor moeten **mbo-instellingen tot kennisinstellingen benoemd worden** en toegang tot de bovenstaande regelingen en sectorale innovatiegelden;
- **(H)erkenning van en structurele financiering voor praktijkgericht onderzoek** en kennisdeling binnen het mbo;

Hiervoor is publiek-private samenwerking en praktijkgericht onderzoek bovendien onmisbaar. De middelen die beschikbaar waren voor **het RIF, € 30 miljoen per jaar, zouden daarom niet bezuinigd moeten worden**. Op die manier worden mbo-instellingen en het bedrijfsleven ondersteund om innovatieve ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in te bedden in het onderwijs.

4. Nieuwe bekostigingssystematiek

Door demografische ontwikkelingen nemen studentenaantallen in het mbo al jaren af. Omdat de lumpsum voor het mbo gekoppeld is aan studentenaantallen neemt die af, terwijl de complexiteit en eisen aan het onderwijs juist toenemen. Om die reden wordt de bekostiging van het mbo in 2029 herzien en noodzakelijke wet- en regelgeving aangepast. Door een vast deel van de onderwijsfinanciering (het macrobudget) minder afhankelijk te maken van studentenaantallen kunnen we ervoor zorgen dat mbo-studenten binnen redelijke reisafstand opleidingen kunnen blijven volgen, scholen nog beter gaan samenwerken en ze vanuit een voorspelbare financiële prognose voor de toekomst kunnen plannen. Voor deze overgang is incidenteel **in totaal € 230 miljoen over meerdere jaren nodig**. Hiermee wordt ook de krimpregeling in het mbo in 2028 verlengd en de potentiële kloof tussen de regio en de Randstad verkleind.

Eén Wet op het Vervolgonderwijs

De huidige wettelijke kaders voor het mbo zijn versnipperd, deels verouderd en sluiten niet aan bij de veranderende realiteit van de onderwijspraktijk. De samenleving vraagt om meer flexibiliteit, meer samenwerking tussen mbo, hbo en wo, en meer maatwerk voor studenten en werkenden. De formerende partijen hebben aangegeven de relatieve stilstand van de afgelopen jaren te willen doorbreken. Een nieuwe wet op het vervolgonderwijs is essentieel voor de vereenvoudiging van wetgeving ten behoeve van de uitvoering, waar de versnippering nu steeds vaker begint te knellen en problemen veroorzaakt, die de effectiviteit van het onderwijs ondermijnd.

De MBO Raad stelt daarom voor om in deze kabinetsperiode een **nieuwe Wet op het Vervolgonderwijs** te verkennen, waarin het mbo, hbo en wo op samenhangende wijze worden geregeld. Deze wet zou onder andere moeten voorzien in:

- Een wettelijk kader voor Leven Lang Ontwikkelen;
- Flexibele leerroutes en doorlopende leerlijnen tussen mbo en hbo;
- Aanpakken van structurele krimp, inclusief bereikbaarheid, mobiliteitsregeling en opleidingsaanbod.

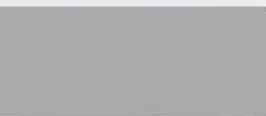
Een nieuwe wet biedt de kans om het vervolgonderwijs in Nederland toekomstbestendig te maken en de keten van beroepsonderwijs structureel te versterken. Die wens is ambitieus maar past bij de formerende partijen, die onderwijs en het mbo een warm hart toedragen.

Samenwerking

De MBO Raad staat klaar om over het bovengenoemde in gesprek te gaan, mee te denken over de uitwerking, ondersteuning en kennis te bieden waar nodig en te zorgen voor de effectieve implementatie van nieuw beleid, wetten en financiering.

Samen met de politiek, het Kabinet, de samenleving en het werkveld.

Met vriendelijke groet,

Adnan Tekin
Voorzitter MBO Raad

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

MBO Raad
T.a.v. A. Tekin
Postbus 2051
3440 DB Woerden

Kenmerk: 202500961

Den Haag, 05 januari 2026

Geachte heer Tekin,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

> Retouradres Postbus 30132 2500 GC Den Haag

Prof. dr. R. M. Letschert
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
p/a Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Datum 18 december 2025

Onderwerp: Code Zwart. Uitstel is geen optie

Geachte mevrouw Letschert,

De veiligheid van onze samenleving valt of staat bij een rechtsstaat waar slachtoffers worden beschermd, daders verantwoordelijk worden gehouden en straffen op een veilige en humane manier worden uitgevoerd. Opgelegde straffen moeten daadwerkelijk en tijdig worden uitgevoerd. De Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) vervult hierin een cruciale rol.

Al geruime tijd bestaat een langdurig en substantieel tekort aan capaciteit in de Nederlandse gevangenissen, tbs-klinieken en overige forensische zorg. Hierdoor kunnen opgelegde vrijheidsbenemende straffen en maatregelen niet altijd tijdig, volledig of op de meest passende plek worden uitgevoerd. Alle noodmaatregelen zijn maximaal ingezet. Op dit moment wachten duizenden daders op de uitvoering van hun straf en dit aantal loopt alleen maar verder op. Dit doet afbreuk aan het vertrouwen in de rechtsstaat en leidt tot maatschappelijke en politieke beroering. Door gebrek aan geld om noodzakelijk onderhoud aan gevangenissen uit te voeren, vallen op termijn nog eens zeker 3000 plekken uit. Daarnaast laten de meest recente prognoses bij ongewijzigd beleid een verdere stijging van de vraag naar detentiecapaciteit van meer dan 15% in de komende 10 jaar zien.

Tijd voor keuzes

Willen we niet alleen recht spreken maar ook recht doen, moeten nu indringende, structurele en langjarige keuzes worden gemaakt. Tijd om die keuzes voor ons uit te schuiven, is er niet meer. Het in de lucht houden van de huidige gevangenissen, noodzakelijke renovaties, laat staan een forse uitbreiding van de capaciteit vraagt om grote investeringen zowel op de korte als op de lange termijn. Te allen tijde dient te worden voorkomen dat deze nijpende situatie van voortdurende capaciteitstekorten voortduurt of zelfs verslechtert.

Daarom roep ik u en de formerende partijen, namens DJI, op te gaan staan voor krachtige en wendbare Nederlandse gevangenissen en instellingen voor forensische zorg. Om te komen tot een structurele aanpak van het capaciteitstekort dient een specifieke combinatie van een aantal van de beschreven maatregelen te worden genomen.

Hoofdkantoor

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 30132
2500 GC Den Haag
www.dji.nl

Contactpersoon

[Redacted]

T. 090-03-35101
[Redacted]

Ons kenmerk

Brief informateur

Bijlagen

1

Bij beantwoording de datum en ons kenmerk vermelden. Wilt u slechts één zaak in uw brief behandelen.

Noodzakelijke investeringen

Om de bestaande gevangenissen in de lucht te kunnen houden is het allereerst noodzakelijk om 350 miljoen euro te investeren. Daarnaast is bij ongewijzigd beleid 550 miljoen euro nodig voor de benodigde uitbreiding van het aantal cellen en forensische plaatsen. Onderstaande beschreven maatregelen kunnen afhankelijk van de concrete vormgeving ervan zorgen dat laatstgenoemde investering in beperkte mate en op termijn, neerwaarts kan worden bijgesteld. Deze maatregelen zijn noodzakelijk en betreffen het mogelijk maken van:

- elektronische detentie als hoofdstraf of als detentiemodaliteit;
- een eerdere en meer geleidelijke terugkeer naar de samenleving waarin justitiabelen met toenemende vrijheden kunnen werken aan een bestaan buiten de gevangenis;
- een sober en eenvoudig basisregime voor de eerste weken in detentie tot een maximum van 12 weken. Dit vermindert personele inzet doordat de focus zich beperkt tot veilig en humaan insluiten;
- beperkt beveiligde gevangenissen voor justitiabelen met een daarbij passende risico-inschatting. In deze gevangenissen hebben justitiabelen meer eigen verantwoordelijkheden en worden partijen buiten DJI ingeschakeld en gefaciliteerd voor zorg en re-integratie;
- minder opleggingen of het eerder beëindigen van voorlopige hechtenis;
- een wettelijk noodventiel waarmee kan worden ingespeeld op een te hoge instroom.

Tot slot

Het bovenstaande vraagt om waardering en erkenning van het DJI personeel. De afgelopen periode heeft DJI laten zien dat het, met forse wervingsinspanningen, in de meeste delen van het land in staat is om voldoende personeel aan te trekken. Dat zal alleen zo blijven als DJI op de arbeidsmarkt kan blijven concurreren met vergelijkbare sectoren qua inschaling van functies en de bijbehorende salariëring.

Ik roep u en de formerende partijen dan ook met klem op om de benodigde investeringen mogelijk te maken in combinatie met bovenstaande maatregelen. Op die manier wordt DJI in staat gesteld zijn wettelijke taken naar behoren te vervullen. Dat is niet alleen essentieel voor DJI, maar ook juist voor het vertrouwen in en de continuïteit van onze rechtsstaat.

Graag ben ik bereid om deze oproep persoonlijk toe te lichten in een gesprek.

Met vriendelijke groet.

Wim Saris
Directeur-Generaal DJI

Hoofdkantoor

Datum

18 december 2025

Ons kenmerk

Brief informateur

Code Zwart. Uitstel is geen optie.

Wim Saris, directeur-generaal DJI, roept de formerende partijen op te gaan staan voor krachtige en wendbare Nederlandse gevangenissen en instellingen voor forensische zorg.

Code Zwart is afgeroepen. Al lange tijd is er een groot en structureel capaciteitstekort in de Nederlandse gevangenissen. Op dit moment wachten duizenden daders op de uitvoering van hun straf en dit aantal loopt op. Dit doet afbreuk aan het vertrouwen in de rechtsstaat en leidt tot maatschappelijke en politieke beroering. Daarnaast vallen op termijn 3000 plekken uit door gebrek aan geld om noodzakelijk onderhoud uit te voeren.

De nood in onze gevangenissen is al te lang ongekend hoog. Willen we niet alleen recht spreken maar ook recht doen, moeten nu indringende en structurele keuzes worden gemaakt. Tijd om die keuzes voor ons uit te schuiven, is er niet meer. Alle noodmaatregelen zijn al maximaal ingezet. Er moeten keuzes gemaakt worden die ervoor zorgen dat mensen die een straf opgelegd krijgen, die straf op tijd en helemaal uitzitten.

Wim Saris, directeur-generaal Dienst Justitiële Inrichtingen

Het is noodzakelijk om **350 miljoen euro** te investeren om de bestaande inrichtingen in de lucht te kunnen houden. Bij ongewijzigd beleid is er daarnaast **550 miljoen euro** nodig voor uitbreiding van cellen en forensische plaatsen.

VERDER IS NOODZAKELIJK:

elektronische detentie

als hoofdstraf of als detentiemodaliteit

re-integratie

bevorderen door in te zetten op een geleidelijke terugkeer naar de samenleving

een sober en eenvoudig

basisregime voor de eerste 12 weken in detentie

beperkt beveiligde

gevangenissen voor justitiabelen

minder

opleggingen en het eerder beëindigen van voorlopige hechtenis

een wettelijk noodventiel

zodat kan worden ingespeeld op een te hoge instroom

Alleen met deze combinatie van maatregelen wordt DJI in staat gesteld om te blijven bijdragen aan een veilige en rechtvaardige samenleving.

Code Zwart. Uitstel is geen optie.

Wim Saris, directeur-generaal DJI, roept de formerende partijen op te gaan staan voor krachtige en wendbare Nederlandse gevangenissen en instellingen voor forensische zorg.

Code Zwart is afgeroepen. Al lange tijd is er een groot en structureel capaciteitstekort in de Nederlandse gevangenissen. Op dit moment wachten duizenden daders op de uitvoering van hun straf en dit aantal loopt op. Dit doet afbreuk aan het vertrouwen in de rechtsstaat en leidt tot maatschappelijke en politieke beroering. Daarnaast vallen op termijn 3000 plekken uit door gebrek aan geld om noodzakelijk onderhoud uit te voeren.

De nood in onze gevangenissen is al te lang ongekend hoog. Willen we niet alleen recht spreken maar ook recht doen, moeten nu indringende en structurele keuzes worden gemaakt. Tijd om die keuzes voor ons uit te schuiven, is er niet meer. Alle noodmaatregelen zijn al maximaal ingezet. Er moeten keuzes gemaakt worden die ervoor zorgen dat mensen die een straf opgelegd krijgen, die straf op tijd en helemaal uitzitten.

Wim Saris, directeur-generaal Dienst Justitiële Inrichtingen

Het is noodzakelijk om **350 miljoen euro** te investeren om de bestaande inrichtingen in de lucht te kunnen houden. Bij ongewijzigd beleid is er daarnaast **550 miljoen euro** nodig voor uitbreiding van cellen en forensische plaatsen.

VERDER IS NOODZAKELIJK:

elektronische detentie

als hoofdstraf of als detentiemodaliteit

re-integratie

bevorderen door in te zetten op een geleidelijke terugkeer naar de samenleving

een sober en eenvoudig

basisregime voor de eerste 12 weken in detentie

beperkt beveiligde

gevangenissen voor justitiabelen

minder

opleggingen en het eerder beëindigen van voorlopige hechtenis

een wettelijk noodventiel

zodat kan worden ingespeeld op een te hoge instroom

Alleen met deze combinatie van maatregelen wordt DJI in staat gesteld om te blijven bijdragen aan een veilige en rechtvaardige samenleving.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Dienst Justitiële Inrichtingen
T.a.v. W. Saris
Postbus 30132
2500 GC Den Haag

Kenmerk: 202500963

Den Haag, 05 januari 2026

Geachte heer Saris,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500g64

Van:

Coalitie Zorgvuldig & Zorgzaam Digitaal

dr. ir. Cristina Zaga, woordvoerder

University of Twente ET, DPM De Horst

Postbus 217 500 AE Enschede

Aan:

De Tweede Kamer

t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie

Postbus 20018 2500 EA Den Haag

Aan de formerende partijen, geachte heer Buma,

Deze brief schrijven we u vanwege uw belangrijke verantwoordelijkheid over het huidige en toekomstige AI-beleid, digitalisering en publieke waarden. Wij zijn een coalitie van wetenschappers, experts en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties.

Met deze brief willen we twee dingen doen:

1. *Context bieden bij plannen die nu rondgaan zoals het AI Deltaplan, de AIC4NL position paper en de Invest-NL AI Deep Dive. In de investeringsvoorstellen staan aannames en voorstellen die niet gebaseerd zijn op wetenschappelijke inzichten en publieke waarden.*
2. *Een andere, constructieve en onderbouwde aanpak bieden die uitgaat van mens, natuur en democratie. We zien waarde in een gedeelde aanpak waarin wetenschappers, maatschappelijke organisaties en belanghebbenden meebepalen of, hoe en welke investeringen noodzakelijk zijn.*

De besluiten die genomen gaan worden, bepalen de digitale toekomst van alle mensen in Nederland. Er is een belangrijke rol voor de overheid om te zorgen dat digitalisering het welzijn van mensen vergroot en onze autonomie niet ondermijnt. Zo zien wij een grote kans om afscheid te nemen van de greep van grote buitenlandse Tech bedrijven met hun schadelijke invloeden door algoritmes en AI-modellen.

Dat kan Nederland niet alleen: de samenwerking met andere Europese landen is cruciaal om onze digitale infrastructuur veilig te stellen. Zeker nu de VS openlijk een vijandige opstelling heeft gekozen, moeten we zorgen dat we krachten bundelen.

Tegelijkertijd kunnen we niet alleen leunen op Europa. De voorgestelde Omnibus van de Europese Commissie dreigt zowel de AVG als de AI-Act af te zwakken en ondermijnt daarmee het publieke belang ten gunste van grote, vaak buitenlandse, Tech bedrijven.

Daarom is dringend een positieve aanpak van digitalisering en AI nodig. Maar wel één die het eigenaarschap en handelingsperspectief breed in de maatschappij verankert, en die vertrekt vanuit publieke waarden en grondige wetenschappelijke validatie van nieuwe toepassingen.

Onze uitgangspunten en voorstellen zijn niet nieuw. De machine als neutrale, goedkope vervanger van mensenhanden en -hoofden is een hardnekkige droom die al vaak geleid heeft tot het negeren van inzichten over de samenleving en zorgen over kwaliteit van leven (Illich, 1973; Franklin, 1999). Wij vinden dat een pragmatische en menselijke kijk op digitalisering en technologie meer aandacht en ruimte verdient dan het nu krijgt (Zaga et al., 2022).

Uitgangspunten

Uitgangspunt 1: Respecteer kennis en kunde, maak scheiding tussen hype en wetenschap voor zorgvuldige afwegingen

'Artificiële intelligentie', kortweg 'AI', heeft meerdere betekenissen. AI is om te beginnen een onderzoeksgebied. Als idee, systeem, en onderzoeksveld bestaat het al lang, sinds halverwege vorige eeuw.

Echter, sinds een paar jaar is AI in het dagelijks taalgebruik een marketingterm voor een toepassing als ChatGPT geworden, of een etiket op een waaier aan implementaties en technologieën (Guest et al., 2025). Die lang niet altijd de grote beloften waarmaken, maar wel veel investeerders lijken aan te trekken (The Economist, 2025). En waar te vaak bestaande lessen en standaarden voor veilig

en verantwoord gebruik worden genegeerd (Dobbe, 2023; Dobbe, 2025; Murray-Rust, Alfrink, Zaga, 2025).

Onverantwoorde afhankelijkheid van AI en het te haastig toepassen, kan grote gevolgen hebben en het maatschappelijk vertrouwen verder ondermijnen, zoals bleek bij het toeslagenschandaal, waar geautomatiseerde werkprocessen gezinnen ongekende schade hebben toegebracht. Ook zijn er toenemende risico's voor impact op de mentale gezondheid van mensen. Zo leidt het gebruik van chatbots zelfs tot psychoses met soms fatale uitkomsten (Taylor, 2025; Preda, 2025).

Wij doen hierbij een oproep om hype en wensdenken te scheiden van realiteit om zo onderbouwde keuzes voor investeringen te maken en risico's te vermijden.

Voor zorgvuldige afwegingen is betrekken van expertise noodzakelijk. Expertise die technologie ziet in relatie tot de samenleving en de wereld om ons heen. Zo is bekend dat goede oplossingen voor veel problemen, zoals ecologische vraagstukken, reeds bedacht zijn en andere inzet vergen dan een puur technologische benadering. Kennis van mens en de wereld heeft een AI-model niet. AI an sich kan de problemen niet oplossen maar hooguit verergeren of ons afleiden van het werk dat nodig is.

Graag dragen we bij om die bestaande kennis en deskundigheid van experts en onderzoekers over te brengen op beleidsmakers.

Uitgangspunt 2: Voor AI-toepassingen geen unieke positie bij wet- en regelgeving

Op dit moment lijkt experimenteren en haastig ondernemen de norm geworden in de techindustrie, vaak verkocht onder een sluier van 'onvermijdelijkheid' (AI Now Institute, 2025). Woorden die hierbij horen zijn 'race' en 'verminderde regeldruk' en 'angst om de boot te missen'. Wij hebben het standpunt dat beleid en regelgeving juist een belangrijk doel hebben: namelijk beschermen van wat van waarde is en een eerlijke afweging maken tussen kosten en baten.

In de investeringsvoorstellen die nu circuleren, wordt bepleit om regelgeving te verminderen en hiermee een selecte groep van investeerders en ondernemingen een voorkeursbehandeling te geven. Voorbeelden uit de plannen zijn: aanpassing ontslagrecht, afschaffen van intellectueel eigendomsrecht en versnelde vergunningverlening die eigen belangen dient. Dit zien we als een breuk met belangrijke publieke waarden en de volgende stap naar onrust tussen mensen.

We zien verder een risico in het ongereguleerd maken van en experimenteren met toepassingen in de leefomgeving, zoals voorgesteld door ondernemers en investeerders. Dit is niet zonder gevaar:

we weten al dat experimenten met onbemenste voertuigen (Chougule et al. 2023) en ook de ongecontroleerde uitrol van chatbots hebben geleid tot dodelijke slachtoffers (Taylor, 2025).

Regelgeving voor AI is daarom juist hard nodig. Het Rathenau Instituut wees in een rapport aan de Tweede Kamer eerder op de noodzaak voor politici en beleidsmakers om AI te reguleren (Rathenau Instituut, 2024). Net zoals we dat hebben voor andere diensten en producten. Zonder robuuste en breed geaccepteerde regelgeving hadden we namelijk geen veilige luchtvaart, consumentenproducten of medische behandelingen gehad (Leveson, 2011).

Het idee dat regelgeving innovatie per definitie in de weg staat is dus achterhaald, maar desondanks springlevend in het discours over AI en digitalisering (Bradford, 2024). Wij onderstrepen het belang van goed toezicht, omdat goede regelgeving juist bijdraagt aan het maken van de juiste maatschappelijke en economische afwegingen.

Uitgangspunt 3: Streef naar economische haalbaarheid en toegevoegde waarde voor iedereen

Economen waarschuwen al enige tijd dat de groei binnen de AI-industrie leunt op risicovolle financiering, leningen en circulaire investeringsmodellen (Arun, 2025). Dat terwijl het merendeel van de bedrijven de beloofde productiviteitswinsten niet eens waarmaakt (The Economist, 2025).

Deze speculatieve investeringen vormen risico's voor de Nederlandse economie, inclusief onze pensioenfondsen. Wij zien dat in de voorgestelde plannen vooral investeerders en directeurs van bedrijven hun stempel drukken op de richting. Dat vinden wij zorgelijk, omdat de opbrengsten bij een kleine groep terecht komen, maar de risico's worden afgewenteld op de maatschappij.

Wij maken ons ook zorgen om mensen die niet zichtbaar zijn. Hoewel in de marketing de nadruk ligt op kunstmatigheid en machines, is AI afhankelijk van een onnoemlijke hoeveelheid verborgen arbeid, denk aan datalabelling en contentmoderatie (Williams and Miceli, 2023). Dit gebeurt voornamelijk in lagelonenlanden onder onveilige arbeidsomstandigheden, met onzekere contractvormen (Munn, 2024). Nederland hecht waarde aan eerlijk werk, en we moeten ervoor zorgen dat in de hele keten onze keuzes geen negatieve gevolgen hebben en een eerlijke prijs betaald wordt.

In plaats van te proberen om dringende sociale en economische problemen op te lossen met een blind vertrouwen in technologieën die daar niet voor ontworpen zijn, hebben we juist een beschermende aanpak nodig voor mensen die negatieve gevolgen ervaren van ongeregelde

aanpak. Denk aan onderwijzers, juristen, onderzoekers, ambtenaren, kunstenaars, zorgprofessionals en vertalers.

AI-toepassingen hebben ten onrechte schijn van betrouwbaarheid (Suchman, 2019; Suchman, 2023; Anderl et al., 2024). De kritikloze adoptie en ongefundeerde claims zorgen voor grote schade in de maatschappij en afleren van vaardigheden en kritisch denken. Sectoren zoals het onderwijs (Guest et al., 2025), de journalistiek (NDP Nieuwsmedia, 2025), de wetenschap (van Rooij, 2024), de zorg (Jeyaretnam, 2025) lijden hier al onder.

In de rechtspraak geldt dit ook nadrukkelijk (Advocatie, 2025). De maatschappij moet kunnen vertrouwen op zorgvuldigheid en feitelijke juistheid van jurisprudentie. Ons advies is daarom om fors te investeren in kritische AI-geletterdheid in vitale werkvelden zoals rechtspraak, onderwijs, zorg en overheid.

Uitgangspunt 4: Verminder energie- en waterverbruik, wees bewust van schadelijke effecten

Grote AI-modellen en datacenters verbruiken enorme hoeveelheden water, energie en land, ook vaak in kwetsbare gebieden (Jiménez Arandía et al., 2025; Suarez et al., 2025). Ook in Nederland zet dit het stroomnet onder druk (NOS, 2025). Uitbreiding van datacenters betekent een verdere toename in energieverbruik en uitstoot van broeikasgassen en vervuiling van water dat voor koeling gebruikt wordt (International Energy Agency, 2025; Gamazaychikov & Luccioni, 2025). Deze datacentra en hun activiteiten concurreren met andere vitale behoeften zoals huisvesting, voedselvoorziening en infrastructuur (Netbeheer Nederland, 2025).

Nederland ligt achter op het schema om de uitstoot in 2030 te verminderen (Reuters, 2025). Het openen van meer hyperscale datacenters voor AI specifiek, zal de energie- en klimaattransitie daarom ernstig verstoren (Green Screen Coalition, 2025).

Het gaat ons niet alleen om effecten in Nederland. Een democratisch en mensgericht AI-beleid is ook buiten landsgrenzen nodig, in een wereld waarin democratische instituties worden ondermijnd en schadelijke machtsdynamieken door AI verder worden versterkt. Ook daar hebben we mee te maken.

Onze zorg is verder de wijze van ondernemen van grote techbedrijven. Wij weten uit onderzoek dat een deel van de AI-industrie dezelfde drijfveren heeft als de olie-industrie, zoals uitbuiting, vernietiging van ecosystemen, kolonisatie, surveillance en het versterken van autoritaire regimes (Hao, 2022; Ricaurte, 2022).

Wij hebben de kans om hierin andere keuzes te maken en we raden aan daar gezamenlijk met alle belanghebbenden mee aan de slag te gaan (Zaga et al., 2022).

Uitgangspunt 5: Betrek bij beleidsvorming alle stemmen, inclusief maatschappelijk middenveld

In Nederland is er veel kennis over de impact van AI. Ons voorstel is om ook de kritische perspectieven nadrukkelijk mee te wegen in ontwerp. Door gezond verstand te verkiezen boven geautomatiseerde gedachteloosheid kunnen we een voorbeeldrol vervullen op het gebied van AI-onderzoek en verantwoorde digitalisering (Zaga et al., 2022).

Wij zien de kracht en toegevoegde waarde van samenwerking over de hele linie (Murray-Rust, Alfrink & Zaga, 2025). Daarbij moet ook het maatschappelijk middenveld betrokken worden. Het accent moet liggen op het vermogen van burgers en professionals om hun levens en organisaties zelf vorm te geven. Niet op technologieën die vooral beloven iets op te lossen, maar niet in staat zijn om sociale en economische uitdagingen het hoofd te bieden.

Nederland kan daarnaast een voorbeeldrol spelen in Europa in het ondersteunen van maatschappelijk middenveld, de academische wereld en het bedrijfsleven bij het vormen van een digitaal ecosysteem dat diepgeworteld is in publieke waarden (PublicSpaces, 2025).

De stap naar voren

Nederland kan een weg inslaan voor digitalisering die recht doet aan mens, natuur en democratie. Wij doen een pleidooi om dit gezamenlijk en zorgvuldig te doen: met wetenschappers, maatschappelijke organisaties en ondernemers. Zo bereiken we een breed gedragen agenda die aansluit op fundamentele vragen die leven in de maatschappij. Wij pleiten voor een constructieve en onderbouwde aanpak die uitgaat van mens, natuur en democratie.

Wij adviseren te starten met analyse van het vraagstuk dat voorliggend is. Niet met het verzamelen van technologische oplossingen die op zoek zijn naar financiering. En bij mogelijke implementaties het afwegingskader te gebruiken dat wij al succesvol hanteren als maatschappij: namelijk bestaande wet- en regelgeving die ons beschermt. En onze gezamenlijkheid en creativiteit.

Aanbevelingen

Analyseer eerst het probleem, dan naar de oplossing

- Open het gesprek voor een inventarisatie van vraagstukken rond digitalisering. Betrek daarbij wetenschappers, maatschappelijk middenveld en belanghebbenden.
- Kijk welke toepassingen bestaan, in Nederland en elders. Controleer claims en leg ze naast investeringen uit private en publieke middelen.
- Maak de afweging in hoeverre oplossingen afhankelijkheid van grote technologiebedrijven verkleinen of juist vergroten.
- Bied nadrukkelijk ruimte aan alle perspectieven en juist ook de kritische en de perspectieven die minder ruimte hebben gekregen in het huidige discours.
- Neem de systemische risico's van AI-toepassingen in kritische sectoren zoals onderwijs, zorg, rechtspraak en wetenschap serieus. Luister daarbij naar inzichten van wetenschappers over onder andere verlies aan essentiële vaardigheden en kritisch denken.
- Formaliseer wetenschappelijke evaluatie van claims over toepassing van AI en digitale systemen om hiermee zorgvuldige afwegingen te kunnen maken over de inzet van publiek geld.
- Kies het bijpassende besturingsmodel met bijpassende bevoegdheden. Dat kan een ministerie of minister zijn.

Maak en gebruik een helder afwegingskader

- Geen monopolie voor een kleine groep. Als investeringen voor digitalisering uit publieke middelen komen en gaan over de publieke infrastructuur, dan zijn de opbrengsten ook voor het publiek.
- Bescherm mensen door wet- en regelgeving voor de schadelijke effecten van AI en algoritmische besluiten.
- Stop met ongereguleerde experimenten in de openbare ruimte.
- Voorzie toezichthouders (ACM, AP) van voldoende middelen om hun verantwoordelijkheden voor controle en handhaving uit te voeren.
- Richt een publieke AI-raad in waarin het maatschappelijk middenveld is vertegenwoordigd.

- Neem principes van de rechtsstaat in acht. Bescherm nadrukkelijk onze vitale digitale infrastructuur voor inmenging en overnames door buitenlandse mogendheden.

Bescherm bestaande afspraken voor mens en natuur

- Respecteer de geldende wetten en mensenrechten en zo ook milieuovereenkomsten en intellectueel eigendom. Zorg voor eerlijke lonen en contracten. Creëer geen voorkeurspositie voor een selecte groep.
- Maak digitalisering een integraal onderdeel in de afwegingen voor natuur, natuurlijke bronnen en energie. Kijk daarbij verder dan Nederland: weeg de schadelijke effecten van extractie en uitbuiting in andere landen mee.
- Investeer in duurzame mensgerichte, waarden gedreven oplossingen om zo een alternatief te hebben.

Ondersteun initiatieven die bijdragen aan zinvolle digitalisering en publieke waarden

- Investeer in een brede kritische AI-geletterdheid. Start met de voornaamste kritische sectoren: onderwijs, overheid, rechtspraak en medische beroepen. Betrek daarbij de wetenschap en experts voor de invulling en implementatie.
- Ondersteun partijen die in publiek-privaat-civiele samenwerkingen duurzame bijdragen kunnen leveren.
- Kijk bij publieke digitale infrastructuur naar alternatieve economische modellen, zoals een inrichting als nutsvoorziening.
- Zorg ervoor dat kennis en ervaring worden gedeeld en beschikbaar worden gemaakt.

Ondertekening

Wij ondertekenen deze oproep met de overtuiging dat het anders en beter kan in onze samenleving. Laten we samenwerken aan een toekomst die zowel gewenst is, als de moeite waard om voor te vechten. Een die uitgaat van gezond verstand boven geautomatiseerde gedachteloosheid.

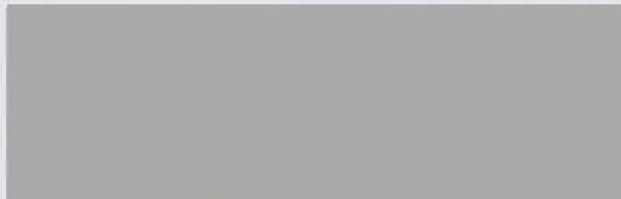
Enschede, 17 december 2025

Brief ook te raadplegen op: <https://openletter.earth/zorgvuldig-and-zorgzaam-digitaal-f559037e>

Op dit moment meer dan 400 handtekeningen verzameld.

Coalitie Zorgvuldig & Zorgzaam Digitaal

- dr. ir. Cristina Zaga, Assistant Professor Transdisciplinary Design for Socially Just Digital Innovation and Automation, Director of the JEDAI Network Social Justice in AI, University of Twente, NL
- -dr. Olivia Guest, Assistant Professor of Computational Cognitive Science, Radboud University, NL
- dr. ir. Roel Dobbe, Assistant Professor Verantwoorde Digitalisering en Publieke AI Systemen, Directeur Sociotechnical AI Systems Lab, TU Delft & Bestuurslid Stichting PublicSpaces, NL
- drs. Wiep Hamstra, Expert overheidsdienstverlening en -communicatie, NL
- Lillian de Jong, MSc, co-founder Dutch AI Ethics Community, NL
- Wouter Nieuwenhuizen, Researcher, Rathenau Instituut, NL
- dr. Marcela Suarez Estrada, Lecturer in Critical Intersectional Perspectives on AI, Radboud University, NL
- prof. dr. Iris van Rooij, Professor of Computational Cognitive Science, Chair of Cognitive Science and Artificial Intelligence, Radboud University, NL

Leden klankbordgroep

- prof. dr. Felienne Hermans, Professor of Computer Science Education, Vrije Universiteit, NL
- prof. dr. Mark Dingemans, Hoogleraar AI: Taaldiversiteit en Communicatietechnologieën, Radboud Universiteit, NL
- dr. ir. Eelco Herder, Associate Professor, Universiteit Utrecht & Voorzitter ACM SIGWEB & Lid ACM Technology Policy Council, NL
- Jelle van der Ster, Algemeen directeur SETUP, NL
- drs. Siri Beerends, PhD candidate Philosophy of Technology, University of Twente, Researcher SETUP, NL
- Emile van Bergen, Senior software engineer computer vision, NL
- Paul Peters, Fluxology / Creative Reduction, NL
- Dr. Nolen Gertz, Associate Professor of Applied Philosophy, University of Twente, NL
- Gerry McGovern, author of World Wide Waste, and 99th Day
- Dr. Kars Alfrink, Post-doctoral researcher, TU Delft, NL
- Bouke Sonnega, Coördinator Kennis, Onderzoek en Impact bij de Alliantie Digitaal Samenleven, NL
- Wladimir Mufty, Programmamanager Digitale Soevereiniteit, SURF, Utrecht, NL
- Marleen Stikker, bestuurder/directeur Stichting Waag Society, Professor of Practice, HvA, NL
- Daniel Mügge, Professor of Political Arithmetic, UvA, NL

Bronnen en literatuur

Altmeyer, P., Demetriou, A. M., Bartlett, A., & Liem, C. C. S. (2024). Position: Stop Making Unscientific AGI Performance Claims. In R. Salakhutdinov, Z. Kolter, & K. Heller (Eds.), *International Conference on Machine Learning* (Vol. 235, pp. 1222-1242). (Proceedings of Machine Learning Research).

Adamantia Rachovitsa and Niclas Johann, "The Human Rights Implications of the Use of AI in the Digital Welfare State: Lessons Learned from the Dutch SyRI Case," *Human Rights Law Review* 22, no. 2 (June 1, 2022): ngac010.

<https://doi.org/10.1093/hrlr/ngac010>

Advocatie Redactie (2025, September 10). Rechtbank Rotterdam berispt advocaat wegens aanvoeren van niet-bestaande jurisprudentie. *Advocatie*. <https://www.advocatie.nl/nieuws/rechtbank-rotterdam-berispt-advocaat-wegens-aanvoeren-van-niet-bestaande-jurisprudentie/>

Agnew, W., McKee, K. R., Gabriel, I., Kay, J., Isaac, W., Bergman, A. S., & Mohamed, S. (2023). Technologies of resistance to AI. *Equity and Access in Algorithms, Mechanisms, and Optimization*, 1-13. Reyes-Cruz, G., Spors,

V., Muller, M., Ciolfi Felice, M., Bardzell, S., Williams, R. M., ... & Feldfeber, I. (2025, April). Resisting AI Solutionism: Where Do We Go From Here?. In *Proceedings of the Extended Abstracts of the CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 1-6).

AI Now Institute (2025, June 3). 1.3: AI Arms Race 2.0: From Deregulation to Industrial Policy. AI Now Institute. <https://ainowinstitute.org/publications/research/1-3-ai-arms-race-2-0-from-deregulation-to-industrial-policy>

Anderl, Christine, Stefanie H. Klein, Büsra Sarigül, Frank M. Schneider, Junyi Han, Paul L. Fiedler, and Sonja Utz. 2024. 'Conversational Presentation Mode Increases Credibility Judgements during Information Search with ChatGPT'. *Scientific Reports* 14 (1). Nature Publishing Group: 17127.

<https://doi:10.1038/s41598-024-67829-6>

Arun, A. (2025, November 12). Bubble or Nothing. Center for Public Enterprise.

<https://publicenterprise.org/report/bubble-or-nothing/>

Avraamidou, L. (2024). Can we disrupt the momentum of the AI colonization of science education?. *Journal of Research in Science Teaching*. 61(10). 2570-2574.

- Bara, M. (2025, November 5). The Hidden Cost of AI at Work: Why 'Workslop' Is Quietly Undermining Productivity. Medium <https://ai.plainenglish.io/the-hidden-cost-of-ai-at-work-why-workslop-is-quietly-undermining-productivity-da502d00a36e>
- Baumer, E. P. S., & Silberman, M. S. (2011, May 7). When the implication is not to design (technology). Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems. CHI '11: CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, Vancouver BC Canada. <https://doi.org/10.1145/1978942.1979275>
- Birhane, A. (2021). Algorithmic injustice: a relational ethics approach. *Patterns*, 2(2).
- Birhane, A. & Guest, O. (2021). Towards Decolonising Computational Sciences. *Women, Gender & Research*. <https://doi.org/10.7146/kkf.v29i2.124899>
- Birhane, A., Kalluri, P., Card, D., Agnew, W., Dotan, R., & Bao, M. (2022, June). The values encoded in machine learning research. In Proceedings of the 2022 ACM conference on fairness, accountability, and transparency (pp. 173-184).
- Birhane, A., Ruane, E., Laurent, T., S. Brown, M., Flowers, J., Ventresque, A., & L. Dancy, C. (2022, June). The forgotten margins of AI ethics. In Proceedings of the 2022 ACM conference on fairness, accountability, and transparency (pp. 948-958).
- Bradford, A. (2024). The false choice between digital regulation and innovation. *Nw. UL Rev.*, 119, 377.
- Chougule, Amit, et al. (2023) A comprehensive review on limitations of autonomous driving and its impact on accidents and collisions." *IEEE Open Journal of Vehicular Technology* 5, 142-161.
- Crawford, K. (2021). *The atlas of AI: Power, politics, and the planetary costs of artificial intelligence*. Yale University Press.
- Dingemans, M. (2025, July 3). Waarom ik niet instem met het onderhandelingsakkoord voor de CAO universiteiten The Ideophone <https://ideophone.org/waarom-ik-niet-instem-met-het-onderhandelingsakkoord-voor-de-cao-universiteiten/>
- Dobbe, R. (2023, November 22). 'Safety Washing' at the AI Safety Summit in the UK. Dutch version: iBestuur. <https://ibestuur.nl/data-en-ai/toepassingen/safety-washing-bij-de-ai-safety-summit-in-het-verenigd>. English version: LinkedIn. <https://www.linkedin.com/pulse/safety-washing-ai-summit-roel-dobbe-gv4oe>
- Dobbe, R. (2025). AI Safety is Stuck in Technical Terms—A System Safety Response to the International AI Safety Report (No. arXiv:2503.04743). arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2503.04743>

Dobbe, R. (2025, July 25). *Opinie | De vloek van AI*. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2025/07/25/de-vloek-van-ai-a4901292>

The Economist (2025, November 26). *Investors expect AI use to soar. That's not happening*. (n.d.). The Economist. Retrieved December 2, 2025, from <https://www.economist.com/finance-and-economics/2025/11/26/investors-expect-ai-use-to-soar-thats-not-happening>

El-Sayed, S., Kickbusch, I., & Prainsack, B. (2025). *Data solidarity: Operationalising public value through a digital tool*. *Global Public Health*, 20(1), 2450403.

Erscoi, L., Kleinherenbrink, A., & Guest, O. (2023). *Pygmalion Displacement: When Humanising AI Dehumanises Women*. SocArXiv. <https://doi.org/10.31235/osf.io/jqxb6>

Franklin, U. M. (1999). *The Real World of Technology*. CBC Massey Lectures. Toronto: Anansi.

Gamazaychikov, B., & Luccioni, S. (2025, November 10). ⚡ *Power, Heat, and Intelligence — AI Data Centers Explained* 🗑️. Hugging Face. <https://huggingface.co/blog/sasha/ai-data-centers-explained>

Gebru, T., & Torres, É. P. (2024). *The TESCREAL bundle: Eugenics and the promise of utopia through artificial general intelligence*. *First Monday*.

Government of the Netherlands. (2024). *Government-wide vision on generative AI of the Netherlands*. [Kamerstuk]. <https://www.government.nl/documents/parliamentary-documents/2024/01/17/government-wide-vision-on-generative-ai-of-the-netherlands>

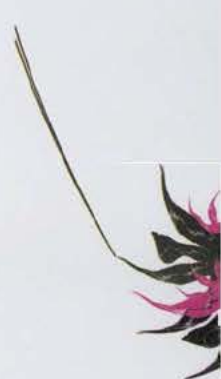
Green Screen Coalition. (2025, February 5). *Within Bounds: Limiting AI's environmental impact*. Green Screen Coalition. <https://greenscreen.network/en/blog/within-bounds-limiting-ai-environmental-impact/>

Guest, O. (2025). *What does "Human-Centred AI" mean?* arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2507.19960>

Guest, O., Suarez, M., & van Rooij, I. (2025). *Towards Critical Artificial Intelligence Literacies*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17786243>

Guest, O., Suarez, M., Müller, B., van Meerkerk, E., Oude Groote Beverborg, A., de Haan, R., Reyes Elizondo, A., Blokpoel, M., Scharfenberg, N., Kleinherenbrink, A., Camerino, I., Woensdregt, M., Monett, D., Brown, J., Avraamidou, L., Alenda-Demoutiez, J., Hermans, F., & van Rooij, I. (2025). *Against the Uncritical Adoption of "AI" Technologies in Academia*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.17065099>

Hao, K. (2022). *An MIT Technology Review Series: AI Colonialism*. MIT Technology Review. <https://www.technologyreview.com/supertopic/ai-colonialism-supertopic/>

- Hao, K. (2025). *Empire of AI: Dreams and nightmares in Sam Altman's OpenAI*. Penguin Group.
- Heikkilä M (2022), "Dutch Scandal Serves as a Warning for Europe over Risks of Using Algorithms." Politico. <https://www.politico.eu/article/dutch-scandal-serves-as-a-warning-for-europe-over-risks-of-using-algorithms/>
- Illich, I. (1973). *Tools for Conviviality*. Open Forum. London: Calder and Boyars.
- International Energy Agency (2025) *Energy and AI – Analysis*. (2025, April 10). IEA. <https://www.iea.org/reports/energy-and-ai>
- Investors expect AI use to soar. That's not happening. (2025). *The Economist*. Retrieved December 2, 2025, from <https://www.economist.com/finance-and-economics/2025/11/26/investors-expect-ai-use-to-soar-thats-not-happening>
- Jeyaretnam, M. (2025, August 13). Using AI Made Doctors Worse at Spotting Cancer Without Assistance. *TIME*. <https://time.com/7309274/ai-lancet-study-artificial-intelligence-colonoscopy-cancer-detection-medicine-deskilling/>
- Jiménez Arandía, P., Dib, D., & Alarcón, M. (2025, August 8). *The Backyard of AI: A Map of the 21st Century Gold Rush*. Pulitzer Center. <https://pulitzercenter.org/stories/backyard-ai-map-21st-century-gold-rush>
- Leveson, N. G. (2011). *Engineering a safer world: Systems thinking applied to safety*. The MIT Press. <https://library.open.org/handle/20.500.12657/26043>
- McQuillan, D. (2022). *Resisting AI: An anti-fascist approach to artificial intelligence*. Policy Press.
- Mügge, D., Paul, R., & Stan, V. (2025). *The AI matrix: Profits, power, politics*. Agenda Publishing.
- Munn, L. (2024). Digital labor, platforms, and AI. *Introduction to Digital Humanism: A Textbook*, 557-569.
- Murray-Rust, D., Alfrink, K., & Zaga, C. (2025). *Towards Meaningful Transparency in Civic AI Systems*. arXiv preprint arXiv:2510.07889.
- NDP Nieuwsmedia. (2025, November 20). Media sturen informateur brandbrief: "Techbedrijven bedreigen democratie ernstig." NU <https://www.nu.nl/media/6376559/media-sturen-informateur-brandbrief-techbedrijven-bedreigen-democratie-ernstig.html>
- Netbeheer Nederland (2025). *Netbeheer Nederland Scenario's Editie 2025*. (2025, May 14). <https://www.netbeheernederland.nl/artikelen/nieuws/netbeheer-nederland-scenarios-editie-2025>

NOS (2025, May 22). Nieuw onderzoek: AI verbruikt 11 tot 20 procent van wereldwijde stroom datacenters. (2025, May 22). <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2568297-nieuw-onderzoek-ai-verbruikt-11-tot-20-procent-van-wereldwijde-stroom-datacenters>

O'Neil, C. (2017). Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy (Crown).PublicSpaces. (2025). PublicSpaces.net. Retrieved December 2, 2025, from <https://publicspaces.net>

Preda, A. (2025). Special Report: AI-Induced Psychosis: A New Frontier in Mental Health. Psychiatric News. <https://doi.org/10.1176/appi.pn.2025.10.10.5>

Rathenau Instituut (2024). Politici en beleidsmakers moeten aan de slag met risico's van generatieve AI. Den Haag.

Reuters. (2025, September 16). Netherlands will highly likely miss 2030 climate goal, experts say. Reuters. <https://www.reuters.com/sustainability/cop/netherlands-will-highly-likely-miss-2030-climate-goal-experts-say-2025-09-16/>

Ricaurte, Paola (2022). "Ethics for the majority world: AI and the question of violence at scale". In: Media, Culture & Society 44.4, pp. 726-745.

Rolnick, D., Donti, P. L., Kaack, L. H., Kochanski, K., Lacoste, A., Sankaran, K., ... & Bengio, Y. (2022). Tackling climate change with machine learning. ACM Computing Surveys (CSUR), 55(2), 1-96.

Shrishak, K. (2025, November 14). European Commission breaches own AI guidelines by using ChatGPT in public documents. Irish Council for Civil Liberties. <https://www.iccl.ie/news/european-commission-breaches-own-ai-guidelines-by-using-chatgpt-in-public-documents/>

Stengers, I. (2018). Another science is possible. Cambridge, UK: Polity.

Suarez, M., Müller, B., Guest, O., & Van Rooij, I. (2025, June 12). Critical AI Literacy: Beyond hegemonic perspectives on sustainability [Substack newsletter]. Sustainability Dispatch. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15677840>

Suchman, Lucy A. (2019). 'Demystifying the Intelligent Machine'. In Cyborg Futures: Cross-Disciplinary Perspectives on Artificial Intelligence and Robotics, edited by Teresa Heffernan, 35-61. Social and Cultural

Studies of Robots and AI. Cham: Springer International Publishing. https://doi:10.1007/978-3-030-21836-2_3

Suchman, L. (2023). The uncontroversial 'thingness' of AI. Big Data & Society, 10(2),20539517231206794. <https://doi.org/10.1177/20539517231206794>

✧ DIGITAAL ✧
DIGITAAL
& ZORCZAAM

Taylor, J., & reporter, J. T. T. (2025, August 2). AI chatbots are becoming popular alternatives to therapy. But they may worsen mental health crises, experts warn. The Guardian.

<https://www.theguardian.com/australia-news/2025/aug/03/ai-chatbot-as-therapy-alternative-mental-health-crises-ntwnfb>

van Rooij, I., Guest, O., Adolfs, F., De Haan, R., Kolokolova, A., & Rich, P. (2024). Reclaiming AI as a Theoretical Tool for Cognitive Science. *Computational Brain & Behavior*, 7(4), 616–636.

<https://doi.org/10.1007/s42113-024-00217-5>

van Rooij, I. (2025) AI slop and the destruction of knowledge. Zenodo.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16905560>

Verhagen, L. (2025, November 22). De AI-industrie buit mens en aarde uit; zoals de nootmuskaatwinning dat eerder deed, zegt Nederlandse expert. *de Volkskrant*.

<https://www.volkskrant.nl/tech/de-ai-industrie-buit-mens-en-aarde-uit-zoals-de-nootmuskaatwinning-dat-eerder-deed-zegt-nederlandse-expert~bc9ca7fd/>

Vincent, N., Li, H., Tilly, N., Chancellor, S., & Hecht, B. (2021, March 3). Data leverage: A framework for empowering the public in its relationship with technology companies. *Proceedings of the 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency, FAccT '21: 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency, Virtual Event Canada*.

<https://doi.org/10.1145/3442188.3445885>

Weidinger, L., Mellor, J., Rauh, M., Griffin, C., Uesato, J., Huang, P. S., & Gabriel, I. (2021). Ethical and social risks of harm from language models. *arXiv preprint arXiv:2112.04359*.

Williams, R. M. (2025). AI's Eugenic Legacies, *Our Disabled Future: We're Wrong About What's in This Book*. In *Disabling Intelligences: Legacies of Eugenics and How We are Wrong about AI* (pp. 1-13). Cham: Springer Nature Switzerland.

Williams, A., and M. Miceli. "Data Work and its Layers of (In) visibility." *JustTech*. Social Science Research Council (2023).

Zaga, C., & Lupetti, M. L. (2022). Diversity equity and inclusion in embodied AI: reflecting on and re-imagining our future with embodied AI. *4TU. Federation*.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Coalitie Zorgvuldig & Zorgzaam
T.a.v. C. Zaga
p/a Postbus 217
500 AE Enschede

Kenmerk: 202500965

Den Haag, 05 januari 2026

Geachte mevrouw Zaga,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500g66

Aan: Mevr. R. Letschert
De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag
Betreft: Slimme natuurlijke oplossingen

Geachte mevrouw R. Letschert,

Nederland staat aan de vooravond van een grote verbouwing. In het Deltaprogramma en het nieuwe Nationaal Waterprogramma moeten besluiten worden genomen hoe we ons gaan verdedigen tegen zeespiegelstijging, hogere rivierafvoeren, piekbuien en droogte. De nieuwe Nota Ruimte moet richting geven aan de energietransitie en bouw van een miljoen woningen, die met name in de kwetsbare laaggelegen delen van de Randstad zijn voorzien. Tegelijkertijd is er een grote instandhoudingsopgave voor de infrastructuur. Veel van deze ontwikkelingen worden momenteel ernstig belemmerd door biodiversiteit, stikstof en waterkwaliteit. Met deze brief vraagt het consortium NL2120 aandacht voor een integrale aanpak met **slimme natuurlijke oplossingen**.

De urgentie is groot: het stikstofprobleem kost jaarlijks € 14,5 miljard en belemmert de bouw van tienduizenden woningen. Klimaatschade kan in 2050 oplopen tot € 3,5 miljard per jaar en bijna € 10 miljard in 2100. Om het investeringsklimaat duurzaam te versterken is een toekomstgerichte aanpak nodig met. Een aanpak die zorgt voor balans tussen economie, ecologie en leefkwaliteit waarin groene en technische oplossingen hand in hand gaan. Gebiedsgericht, met oog voor de omgeving en met ruimte voor innovatie, ondernemerschap en maatwerk.

Het kennis- en innovatieprogramma NL2120 bestaat uit 50 partijen die dagelijks actief zijn in het ruimtelijk domein: van grote baggerbedrijven en ingenieursbureaus tot kennisinstututen, universiteiten, natuurorganisaties, overheden en onderwijsinstellingen. Voor deze complexe ruimtelijke vraagstukken ontwikkelt NL2120 op natuur gebaseerde oplossingen (nature-based solutions). Deze hebben als groot voordeel dat ze tegelijkertijd bijdragen aan biodiversiteit, waterkwaliteit en het invangen van broeikasgassen, fijnstof en stikstof. Daardoor lossen ze belangrijke knelpunten integraal op. Bovendien bevorderen ze het welzijn, versterken ze het natuurlijk systeem en vergroten de weerbaarheid van Nederland. Ze verlagen de kosten van klimaatschade en hebben een positief effect op het vestigingsklimaat. Door duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen borgen zij een belangrijke randvoorwaarde voor de groeidoelstellingen en een aantrekkelijk investeringsklimaat, zoals beschreven in het rapport van de heer Wennink.

Nederland heeft al bewezen voorbeelden zoals Ruimte voor de Rivier en de Zandmotor die bijdragen aan waterveiligheid en tegelijkertijd geleid hebben tot meer natuur en recreatiemogelijkheden. Andere voorbeelden zijn de herinrichting van beekdalen waarmee water wordt vastgehouden voor landbouw en drinkwater, en het aanplanten van bomen in steden om de lucht te koelen en te zuiveren. NL2120 bouwt hierop voort. Recent is het rapport *Ruimte voor Zeespiegelstijging* aangeboden aan de Tweede Kamer waarin een natuurlijke strategie wordt gepresenteerd om onze kust op natuurlijke manier mee te laten stijgen met de zeespiegel door invangen van slib en sediment. Met deze oplossingen biedt NL2120 een verbindend verhaal: een inspirerend en haalbaar vergezicht dat landbouw, natuur en wonen verbindt en Nederland

mooier en leefbaarder maakt. Door deze kennis te exporteren wordt bovendien het internationale verdienvermogen vergroot.

De opschaling van deze succesvolle voorbeelden gaat echter te langzaam. Deze kennis komt nog onvoldoende terug in regulier beleid en natuurlijke oplossingen worden vaak niet meegenomen in projecten, terwijl zij juist grote potentie hebben om de bestaande impasses te doorbreken. NL2120 werkt daarom nauw samen met verschillende ministeries om deze natuurlijke oplossingen te integreren in beleid en uitvoeringsprogramma's. Tegelijkertijd is politieke steun onmisbaar om echte doorbraken te realiseren.

Een nieuw regeerakkoord kan helpen met een ambitie om op natuur gebaseerde oplossingen als standaard optie te verankeren in ruimtelijk beleid en uitvoeringsprogramma's en het onderzoek daarnaar te versnellen.

We zijn blij met de koers die is ingezet met de Positieve Agenda en bieden onze steun aan de formerende partijen. Indien u daarvoor open staat, gaan we graag met u in gesprek om van gedachten te wisselen wat nodig is om deze natuurlijke oplossingen haalbaar te maken en hoe een nieuw regeerakkoord daarbij kan helpen.

[Redacted]
Namens de samenwerking NL2120,

[Redacted]
Alex Hekman
Directeur NL2120
[Redacted]

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

NL2120
T.a.v. A. Hekman
Utrechtseweg 9
3811 NA Amersfoort

Kenmerk: 202500967

Den Haag, 05 januari 2026

Geachte heer Hekman,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoochachtend,

Rianne Letschert
Informatieur

202500g68

Stadsregio
Parkstad.
Het werkt!

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum
18 december 2025

Ons kenmerk
DB 20251218-286

Betreft
Uitnodiging aan het
nieuwe Kabinet/Tweede
Kamer – 'als het ergens
wél kan, is het in
Heerlen/Parkstad'

Uitnodiging aan het nieuwe Kabinet/Tweede Kamer – 'als het ergens wél kan, is het in Heerlen/Parkstad!'

Geachte mevrouw Letschert,

De regio Heerlen/Parkstad staat in de startblokken om de grote ambities voor de toekomst samen met een nieuw kabinet waar te maken. In 2050 hebben wij sterke gemeenschappen gebouwd en is Parkstad tot ruim over de 300.000 inwoners gegroeid. In 2050 scoren onze kinderen net zo goed op gezondheid- en onderwijsindicatoren net zover als hun leeftijdsgenoten elders in het land. In 2050 heeft Parkstad haar strategische ligging in het hart van Europa op de as Eindhoven (TU Eindhoven, Brainport)-Aachen verzilverd, in een economische corridor gericht op Chemie (Chemelot), technologie en AI (Brightlands Smart Services Campus, Medlands Parkstad, RWTH Aken/Jülich), defensie en zorg.

Als het ergens wél kan, dan is het wel in Heerlen/Parkstad! De actiebereidheid in Heerlen/Parkstad is groot. Stilzitten is geen optie in een regio waar de mijnindustrie zijn sporen heeft nagelaten en de gevolgen nog altijd merkbaar zijn. Aanpakken en pionieren, dat zit in ons DNA. Onze succesvolle regionale aanpak heeft de afgelopen jaren steun gehad via drie Regio Deals én via het Nationaal Programma Heerlen-Noord (NPLV). De wens is om van incidentele samenwerkingsvormen te groeien naar een structureel partnerschap met de Rijksoverheid.

Met het Nationaal Programma Heerlen-Noord (NPLV) - dat via het samenwerkingsverband GR Stadsregio Parkstad navolging krijgt in kwetsbare andere wijken/buurten in Parkstad - is er een energieke en vastberaden sociale inhaalrace gaande. Met deze buitenboord motoren heeft de regio slagkracht georganiseerd om in te spelen op landelijke ontwikkelingen. Tel daarbij op dat instellingen als de Universiteit Maastricht en RWTH Aachen University bewust voor Heerlen/Parkstad kiezen, steeds meer ontwikkelaars interesse in het gebied tonen en ook het Rijk deze potentie ziet als nieuwe groeiregio (Ontwerp Nota Ruimte) dan is duidelijk dat hier iets moois aan het ontstaan is. Deze aanwijzing is in Zuid-Limburgs verband positief beantwoord.

1. Heerlen/Parkstad als één van de grootschalige nieuwbouwlocaties van nationaal belang

Heerlen/Parkstad biedt ruimte. Ruimte voor nieuwe woningen. Ruimte voor (nieuw) ondernemerschap. Ruimte voor talent. Ruimte om te bouwen, zelfs binnen bestaand stedelijk gebied (!). Heerlen/Parkstad (ca. 260.000 inwoners) werkt al hard aan de verstedelijkingsopgave, met een ambitie om te groeien naar 300.000 inwoners. Een 'nieuwe stad', op de fundamenten van een Romeins-, Middeleeuws- en Mijn- verleden. Een operatie die, als we het goed doen, bijdraagt aan het bouwen van sterke gemeenschappen en het verbeteren van de leefbaarheid van onze buurten en wijken. Waar grootschalige woningbouw, de transformatie van onze centra met versterking van (stedelijke) voorzieningen in onze centra, hoogwaardig

Stadsregio Parkstad Limburg is het samenwerkingsverband van de gemeenten Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Beekdaalen, Brunssum, Voerendaal en Simpelveld

**STADSREGIO
PARKSTAD LIMBURG**

Postbus 200
6400 AE Heerlen

Kloosterweg 1
6412 CN Heerlen

T. +31 (0) 45-570 01 23
IBAN: NL85 BNGH
0285006649

Afdeling
Strategie

Behandeld door

[REDACTED]

Doorkiesnummer

[REDACTED]

E-mail

[REDACTED]

groen, betere ontsluiting/mobiliteit en een steeds beter economisch presterende regio hand in hand gaan. In een regio waar 'cultuur' reeds hoog in het vaandel staat, zoals Pinkpop in Landgraaf, het Wereld Muziek Concours in Kerkrade, Cultura Nova in Heerlen en Parkstad Limburg Theaters, één van de beste theaters van het land.

De basis voor groei is er al. Zo kent de gemeente Heerlen ca. 58.000 banen, waarvan slechts ca. 13.000 banen (22%) worden ingevuld door mensen die óók in Heerlen wonen: een disbalans tussen werken en wonen. Ook in de rest van Parkstad is deze disbalans aanwezig. Ongeveer 1 op de 3 banen in Parkstad wordt niet ingevuld door iemand die in Parkstad woont. Een enorme groeipotentie. Het realiseren van extra woningen is onder de huidige omstandigheden van vergrijzing – en daarmee samenhangende vervangingsvraag in het personeelsbestand – een enorme kans om nieuwe middenklasse te binden aan de woonstad/regio Heerlen/Parkstad. En een kans om gemengde wijken en buurten en stabiele gemeenschappen te bouwen. We zetten in op woon/werkarrangementen met woningbouwers en werkgevers. Daarnaast zien we in een aantal sectoren dat het aantal banen de komende jaren met duizenden toe gaat nemen, onder meer door de ontwikkeling van de kenniseconomie in Heerlen met de Brightlands Smart Services Campus (Data en AI), de aanstaande vestiging van de Universiteit Maastricht, de uitbreiding van de bestaande locatie van de RWTH/Universiteit van Aken en de plannen van Zuyd Hogeschool en de Open Universiteit. De toenemende vraag naar personeel in de zorg (+7.500 banen tot 2040) en bij 'Medlands'-bedrijven (medische technologie met minimaal +3.000 banen). Het in Brunssum gevestigde operationeel NAVO hoofdkantoor (Joint Force Command) is één van de drie operationele hoofdkantoren van de NAVO. Vanwege de geopolitieke situatie is een groei aanstaande, die ook synergiekansen geeft met innovatie op Data en AI.

2. Heerlen/Parkstad als kampioen transformatie en aanpak leefbaarheid

Ondertussen kent Heerlen/Parkstad sociaaleconomische achterstanden van grootstedelijke aard. Inmiddels is blootgelegd dat deze niet slechts van intergenerationele aard zijn, maar dat historisch verklaarbare eenzijdigheid van buurten heeft geleid tot een instroom van kansarmen naar dit gebied die nog altijd voortduurt en mede wordt veroorzaakt door een volkshuisvestelijke disbalans tussen gemeenten op nationaal niveau. Heerlen/Parkstad zet nu vol en zelfbewust in op gemengde wijken – op volkshuisvestelijke balans en sterke gemeenschappen. Wie onvoldoende stedenbouwkundige kwaliteit, sociaaleconomisch gemengde bevolkingssamenstelling en beschikbaarheid van werk voor alle inwoners realiseert, loopt het risico de problemen van de toekomst te creëren. De regio doet daarbij al het mogelijke, met steun van het Rijk. Zo zal de Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek vanaf 2026 op 21.175 (huur)woningen in Brunssum, Heerlen en Kerkrade van kracht zijn. Deze woningen bevinden zich in wijken waar gebiedsgerelateerde allianties werken aan een sociale inhaalrace. Dit is onderdeel van een bredere sociaaleconomische agenda van de regio om de sociaalfysieke leefbaarheid in kwetsbare wijken en dorpen te versterken. De verduurzaming van de woningvoorraad in de regio in Nederland met de meeste energiearmoede is hier onderdeel van. Voor de integrale gebiedsgerichte aanpakken van wonen, werken, veiligheid, onderwijs en gezondheid is een lange adem nodig. Structurele steun van het Rijk om lopende gebiedsgerichte aanpakken te continueren, is cruciaal om het vertrouwen van bewoners terug te winnen.

3. Heerlen/Parkstad als één van de nieuwe operaties 'Beethoven'

In Europa dringt het besef steeds meer door dat om strategische economische autonomie te krijgen, de Europese binnengrenzen zoveel mogelijk moeten worden beslecht en er Europees economisch en industriebeleid gevoerd moet worden. Doordat, paradoxaal, juist op nationaal niveau de roep om méér grenzen sterker wordt – zie bijv. de grenscontroles – is het aan grensregio's als de onze om de noodzaak van het afbreken van grensbelemmeringen te bepleiten. Met als primaire doel om als regio volwaardig bij te kunnen dragen aan een concurrerend Nederland en Europa zoals rapporten Wennink en Draghi beogen. Samen met onze partners uit Aken en omgeving werken we daarom verder aan één *daily urban system*, waar het niet uit maakt aan welke kant van de grens je woont, werkt, onderneemt, studeert, recreëert of waar je energie vandaan komt. Juist door onze samenwerking met Aken, kunnen we bijdragen aan de economische toekomst van Nederland.

Onze grensregio is namelijk dé plek binnen één van de economische corridors Noordwest-Europa (Brainport, Leuven, Aken en Keuken. samenkomen. Onze regio zelf is substantieel genoeg (Technische Universiteit RWTH Aken, Fachhochschule Aken, Universiteit Maastricht/Forschungszentrum Jülich/Hogeschool Zuyd/Open Universiteit/Brightlands) om een strategische spil in een groot transnationaal economisch cluster te worden. Hier is de (kennis-)infrastructuur aanwezig om majeure projecten als Einsteintelecoop én (niet of) AI Gigafactory te laten landen. Zodanig dat deze projecten ingevlochten worden in een Europees in plaats van een nationaal ecosysteem.

We zijn er van overtuigd dat deze corridor zich ontwikkelt tot een Europees topcluster op het gebied van hoogwaardige kennis, verduurzaming chemie, AI en halfgeleiders, en de meest innovatieve regio van Europa wordt. Daarom willen we:

- I. Investeren in een grensoverstijgend economisch topcluster 'Brainport Eindhoven – Zuid Limburg/Aken – Leuven' gericht op de halfgeleiderindustrie en AI. We investeren in de doorontwikkeling van de Brightlands Smart Services Campus in Heerlen (Data & AI) en steunen de komst van een Europese AI Gigafactory in het nabijgelegen Jülich waar recent de Jupiter-computer (de 3^e krachtigste van Europa momenteel) is gevestigd en er vanuit zowel het bedrijfsleven als de wetenschap een sterke basis ligt om uit te bouwen. We geven met de triple-helix partners een 'talent-pipeline' programma vorm gericht op een nauwere samenwerking tussen Eindhoven, Leuven en Aken. En we investeren in betere grensoverschrijdende spoorinfrastructuur, waarbij een directe intercity-verbinding naar Aken prioriteit krijgt.
  - II. Ruimte bieden voor de vestiging van nieuwe bedrijven die iets toevoegen aan de regio en Nederland. In Parkstad hebben we, ondanks de grote marktdynamiek van de laatste jaren, nog een ruim areaal brownfields (bedrijventerreinen) voorhanden, klaar voor waardevolle economische functies en waarbij op deze terreinen de nationaal ervaren problemen rondom stikstof en netcongestie vrijwel geen showstoppers zijn. Natuurlijk kijken ook wij vooruit naar duurzame energie-infrastructuur, en zijn daarom bereid mee te investeren als de Delta Rijn Corridor wordt doorgetrokken vanuit Chemelot en bij Aken strategisch wordt gekoppeld aan de Hercules-pijplijn die vanuit België komt.
  - III. Investeren in een grensoverschrijdende kennisregio, waarvan de Einsteintelecoop de wetenschappelijke hoeksteen wordt. En waarbij we samen met het brede kennislandschap in de regio (UM, OU, RWTH, Zuyd, Vista) een inhoudelijke samenwerkingsagenda voeren die gericht is op maximaal behoud van talent uit de regio, klaar staan om internationale studenten te ontvangen en duurzaam aan de regio te binden. We verdiepen onze relaties met ons bedrijfsleven, in het bijzonder het ecosysteem van de MedTech (Medlands Parkstad) en de Brightlands Smart Services Campus (Data & AI), waarbij op deze Campus – voorbeeldstellend én relevant voor heel Nederland – dé 'zorg van de toekomst' vorm wordt gegeven vanuit de alliantie met 5 Limburgse ziekenhuizen (Health AI & Data Alliantie Limburg).
- 4. Benut het goed functionerende regionaal samenwerkingsverband 'Parkstad' en de 'Alliantie Heerlen Noord' voor de aanpak van grote (leefbaarheids)opgaven, als lerende regio voor heel Nederland**

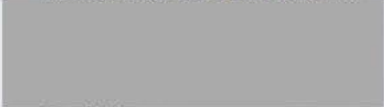
Vrijwel iedereen die werkzaam is bij een ministerie/departement in Den Haag kent 'Parkstad' én het 'Nationaal Programma Heerlen Noord'. Parkstad als bewezen regionale samenwerkingsverband in het oosten van Zuid-Limburg, met zeven Parkstadgemeenten als fundament van de samenwerking. En waaromheen ook partijen uit het maatschappelijke middenveld zich hebben georganiseerd. Het 'Nationaal Programma Heerlen Noord', onderdeel van het NPLV, als sterke gebiedsalliantie met vernieuwende initiatieven aanpakken, met positieve effecten voor vergelijkbare buurten/wijken in de regio.

Gelijktijdig is Parkstad nadrukkelijk ook onderdeel van de samenwerking op de schaal van Zuid-Limburg (16 gemeenten), waar het versterken van de economische vitaliteit van de regio centraal staat. Een agenda die overigens broodnodig is voor de ontwikkeling van de regio als geheel.

De (leefbaarheids)opgaven en ambities in Heerlen/Parkstad vragen echter een stevige impuls met Rijksbetrokkenheid. Niet omdat het een achterblijvende regio is, maar omdat er een enorme potentie is om Heerlen/Parkstad te ontwikkelen tot een gebied met een forse bijdrage aan grote nationale opgaven. Ons aanbod is dan ook om de GR Stadsregio Parkstad Limburg en de Alliantie Heerlen Noord te benutten om uitvoering te geven aan de opgaven/ambities in Heerlen/Parkstad gekoppeld als onderdeel van een nieuw coalitieakkoord.

Blad
4 van 4

Namens het Dagelijks Bestuur

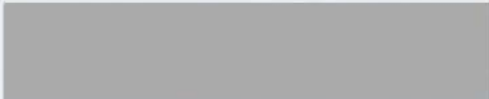
Roel Wever,
voorzitter

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Stadsregio Parkstad Limburg
T.a.v. R. Wever
Postbus 200
6400 CN Heerlen

Kenmerk: 202500969

Den Haag, 05 januari 2026

Geachte heer Wever,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

De Tweede Kamer
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
T.a.v. mevr. R. Letschert, informateur
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

datum
18 december 2025

Geachte mevrouw Letschert,

U werkt samen met de onderhandelende partijen aan de contouren van een regeerakkoord dat Nederland sterker en weerbaarder maakt. Gezondheid verdient daarin een prominente plaats. Iedereen wil een Nederland waarin we gezond oud kunnen worden. De gevolgen van een ongezonde samenleving reiken immers verder dan de zorg: minder gezondheid betekent minder bredere welvaart. Dit wordt ook benadrukt in het rapport-Wennink, dat wijst op de noodzaak om preventie in te zetten om de groeiende zorgvraag te remmen. Als Diabetes Fonds zijn we dan ook blij met de aandacht voor de gezondste generatie ooit, in de ambitieuze agenda die er nu ligt. We hopen dat u in de volgende stappen gezondheid blijft meenemen en denken daar graag over mee!

Nederland staat voor een nationale gezondheidsopgave rondom diabetes. De cijfers zijn zorgwekkend:

- 1,1 miljoen mensen hebben diabetes type 2, en ruim 100.000 mensen diabetes type 1.
- 1,4 miljoen mensen lopen een hoog risico op diabetes type 2.
- Veel mensen onderschatten diabetes type 2 of weten niet hoeveel risico ze lopen.
- Ongeveer 50% van alle mensen met diabetes ontwikkelt complicaties, zoals hart- en vaatproblemen, nierziekten, oogafwijkingen of voetproblemen.
- Steeds vaker zien artsen kinderen en jongeren met overgewicht en diabetes type 2.

De impact is groot: dagelijks medicatiegebruik, angst voor complicaties, en hoge maatschappelijke kosten door zorguitgaven en lagere arbeidsparticipatie. De lijst met urgente uitdagingen in de zorg en het sociaal maatschappelijk domein, lijkt steeds langer te worden. Preventie is daarom cruciaal. We moeten van behandelen naar grip op gezondheid: minder mensen ziek, meer mensen gezond.

Diabetes Fonds

Onze rol

Als gezondheidsfonds leveren we een betekenisvolle bijdrage aan een gezonder Nederland. Elke dag proberen we het verschil te maken; van het voorkomen van diabetes type 2 tot samenwerken aan de Gezonde Generatie. Het Diabetes Fonds fungeert als schakel tussen ziekte-specifiek en ziekte-overstijgende aanpakken. Wij brengen wetenschap, praktijk en politiek samen om gezondheid structureel centraal te stellen in beleid. In coalities zoals de Samenwerkende Gezondheidsfondsen werken wij aan de *Gezonde Generatie* en *Leefstijl in en buiten de zorg*. Daarnaast hebben wij – samen met 58 organisaties – de beweging voor een Gezondheidstransitie geïnitieerd, gericht op een fundamentele verschuiving van 'ziekte repareren' naar gezondheid bevorderen.

Wij vragen u en de formerende partijen om de volgende vijf acties te verankeren in het coalitieakkoord als onderdeel van het kabinetsbeleid.

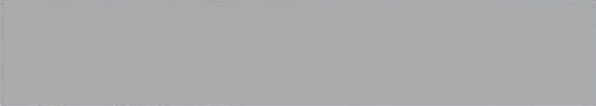
Vijf acties op weg naar een gezondere samenleving:

- 1. Investeer in een gezonde generatie:** Gezondheid is de basis voor een duurzame, gezonde en welvarende samenleving waarin iedereen mee kan doen. En de basis voor onze gezondheid wordt in de jeugd gelegd. Daarom is het belangrijk om nu te investeren in de fysieke, mentale en sociale gezondheid van onze jeugd. Door een omgeving voor kinderen en jongeren te realiseren die stimuleert tot gezond gedrag. En door concrete maatregelen op te nemen die nodig zijn om de Gezonde Generatie waar te kunnen maken.
- 2. Maak leefstijl integraal onderdeel van persoonsgerichte zorg:** Een persoonsgerichte leefstijlbehandeling verbetert de gezondheid en kwaliteit van leven van mensen met diabetes type 2. Ze hebben daardoor vaak minder of geen medicatie meer nodig. Ook blijven mensen inzetbaar op de arbeidsmarkt, dalen de zorgkosten en krijgen we een gezondere maatschappij. Daarom pleiten we voor leefstijl als integraal onderdeel van de persoonsgerichte behandeling voor mensen met diabetes en andere chronische ziekten. Als we nu concrete stappen nemen, wordt leefstijl in de komende kabinetsperiode de eerste behandeloptie voor mensen met diabetes type 2.
- 3. Versterk samenwerking tussen zorg- en sociaal domein:** Veel gezondheidsklachten hangen samen met sociaal-maatschappelijke omstandigheden, zoals schulden, laaggeletterdheid en slechte huisvesting. Daarom is er veel meer samenwerking nodig tussen (passende) zorg en het sociaal domein. Door gezondheid in beleid centraal te stellen en slimme samenwerking tussen de zorgprofessionals én professionals in het sociale domein, kunnen we veel gezondheidswinst boeken.

- 4. Investeer in diabetesonderzoek en betaalbare innovaties:** Het welzijn van mensen met diabetes moet leidend zijn bij subsidies en investeringen in innovaties, behandelingen en genezing. Nieuwe innovaties moeten ook daadwerkelijk in Nederland beschikbaar komen én betaalbaar blijven. Het huidige zorgsysteem is complex en traag, terwijl innovaties in publiek-private samenwerkingen soms naar het buitenland weglekken. Daarom zijn duidelijke afspraken nodig over intellectueel eigendom, verkrijgbaarheid en betaalbaarheid. Structurele financiering en meer ruimte in wet- en regelgeving helpen innovaties sneller van pilot naar praktijk te brengen.
- 5. Stimuleer vroege opsporing van diabetes type 2:** Door mensen met een verhoogd risico eerder op te sporen, kan diabetes type 2 vaak worden voorkomen. Omdat diabetes type 2 zich langzaam ontwikkelt, leeft iemand gemiddeld tien jaar met verhoogde bloedsuikerwaarden voordat de diagnose wordt gesteld, vaak met al blijvende schade tot gevolg. Meer dan 1,4 miljoen mensen hebben prediabetes, wat het risico op hart- en vaatziekten sterk verhoogt. Daarom is vroege herkenning, juist bij groepen met bekende risicofactoren zoals overgewicht, stress, familiale aanleg en bepaalde migratieachtergronden, essentieel.

We wensen u een vruchtbaar proces toe. Mocht u naar aanleiding van deze brief nog vragen hebben, dan kunt u ons bereiken via

Met gezonde groet,

Diena Halbertsma

Directeur Diabetes Fonds
Voorzitter Alliantie Voeding voor de Gezonde Generatie
Bestuurslid van de Samenwerkende Gezondheidsfondsen

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Diabetesfonds
T.a.v. Mevrouw D. Halbertsma
Stationsplein 139
3818 LE Amersfoort

Kenmerk: 202500971

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte mevrouw Halbertsma,

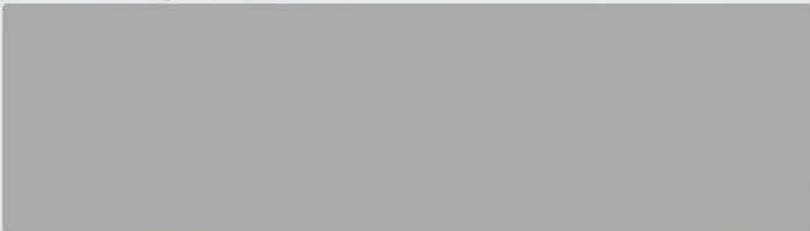
Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500972

Vereniging Directeuren Publieksdiensten
(VDP)

Kwikstaartlaan 42, E0421

3704 GS Zeist

E-mail: [REDACTED]

De Tweede Kamer der Staten-Generaal
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
T.a.v. van de informateur Prof. Dr. R.M. Letschert
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

19 december 2025

Geachte mevrouw Letschert,

Goede dienstverlening aan inwoners, ondernemers en bezoekers is cruciaal voor het functioneren van de overheid. Gemeenten vervullen hierbij, als eerste en meest nabije overheid, een belangrijke rol: van bijzondere bijstand en Wmo, tot vergunningverlening en het beheer van de openbare ruimte. Hoe een gemeente handelt, zelfstandig of als uitvoerder van landelijk beleid, draagt direct bij aan het vertrouwen in de overheid. Dat is kostbaar en niet voor lief te nemen in onze democratie.

Wij zijn dan ook verheugd dat het thema overheidsdienstverlening en de huidige knelpunten in de uitvoering, handhaving en gegevensdeling, hoog op de politieke agenda staan en ook terugkomen in het gezamenlijke document van D66 en het CDA¹. Wij zijn het zeer eens met het belang van vereenvoudiging, het doorbreken van verkokering en het gezamenlijk (rijk en medeoverheden) versterken van de uitvoering.

Nu de formatie een nieuwe fase ingaat, geven wij u en de partijen aan tafel hierbij graag een drietal aanvullende adviezen om de dienstverlening te verbeteren:

1. **Creëer één digitaal fundament voor de gehele overheid en maak het daarmee 'onder de motorkap' eenvoudiger.** Stel een minister van/voor Digitale Zaken aan die hierop de regie voert voor de gehele overheid en daarbij oog houdt voor digitale autonomie, privacy en innovatie.
2. **Maak proactieve dienstverlening aan mensen mogelijk door slimme en verantwoorde gegevensdeling tussen uitvoeringsorganisaties en overheden onderling.** Naast vereenvoudiging en harmonisering van de sociale zekerheidsbegrippen² is dat nu een *bottleneck* in de uitvoering.
3. **Stimuleer vergaande samenwerking in de uitvoering tussen het rijk én gemeenten, we zijn samen één overheid voor inwoners en ondernemers.**

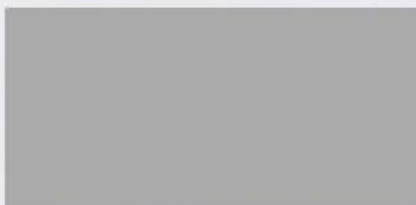
¹ Samen aan de slag voor een sterker Nederland, Hervormingen, pag. 15 en 16

² Samen aan de slag voor een sterker Nederland, Hervormen van de arbeidsmarkt, pag. 17

Gemeenten zijn immers samen verantwoordelijk in medebewind voor uitvoering van een groot aantal wettelijke taken van het rijk³.

Wij wensen u veel succes met uw opdracht en zijn vanzelfsprekend te allen tijde bereid tot verdere toelichting.

Met vriendelijke groet,

Thera Olthof
Voorzitter Vereniging Directeuren Publieksdiensten (VDP)

Over de Vereniging Directeuren Publieksdiensten

De Vereniging Directeuren Publieksdiensten (VDP) zet zich in voor passende gemeentelijke dienstverlening. Dat zijn alle acties die een gemeente kan, mag en wil doen om een individuele inwoner, ondernemer of bezoeker goed van dienst te zijn en te laten meedoen aan de samenleving.

Zie: www.publieksdiensten.nl

³ Die taken zijn in principe voor alle gemeenten gelijk, daarom gaan gemeenten deze taken meer collectief ontwikkelen en realiseren. Zie: <https://vng.nl/artikelen/resolutie-als-een-sterke-bestuurslaag-regie-op-de-digitale-samenleving>

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Vereniging Directeuren Publieksdiensten
T.a.v. Mevrouw T. Olthof
Kwikstaartlaan 42 E0421
3704 GS Zeist

Kenmerk: 202500973

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte mevrouw Olthof,

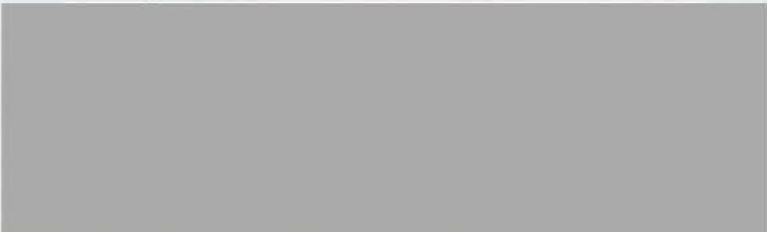
Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500974

Tweede Kamer der Staten-Generaal
T.a.v. Prof. dr. R.M. Letschert, informateur
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Datum 16 december 2025
Onderwerp Rechtshulp voor iedereen is onmisbaar
Kenmerk 2025.12.16.01 Best/WvH/RJ/AK/eb

Geachte mevrouw Letschert,

Nederland staat voor grote uitdagingen: een woningtekort, onzekerheden op de arbeidsmarkt en een groeiende druk op bestaanszekerheid. Tegelijkertijd daalt het vertrouwen in de politiek en overheid. Veel mensen ervaren onvoldoende bescherming van het recht. Ze lopen vast in de steeds complexere samenleving met ingewikkelde regels en wetten en de uitvoering daarvan. Dat zien wij bij de duizenden mensen die ons wekelijks om hulp vragen. Mensen met uiteenlopende problemen: huurders die maandenlang lekkage hebben terwijl de verhuurder er niets aan doet. Huishoudens die onterechte incasso's hebben ontvangen. Arbeidsmigranten die ontslagen worden, geen salaris ontvangen en op straat worden gezet. Mensen die onbegrijpelijke beslissingen ontvangen over hun toeslagen.

Informateur Haersma Buma benadrukte in zijn eindverslag dat wet- en regelgeving en daarmee ook de uitvoering eenvoudiger moet. Dat is inderdaad noodzakelijk. Tot die tijd - en ook daarna - moet iedereen die vastloopt gemakkelijk rechtshulp kunnen inroepen, ongeacht woonplaats, inkomen of netwerk.

Daarom verzoeken wij u om in het regeerakkoord op te nemen:

Het kabinet zorgt ervoor dat passende rechtshulp toegankelijk is voor iedereen en blijft de eerstelijns rechtshulp van het Juridisch Loket als landelijke organisatie versterken. Een sterke juridische eerste lijn bespaart veel maatschappelijke kosten en persoonlijk leed.

Waarom dit nodig is

Rechtshulp voorkomt escalatie. Zonder tijdige hulp stapelen problemen zich op en dat kan leiden tot schulden, stress en gezondheidsproblemen. Dit raakt niet alleen individuen, maar ook de samenleving. Denk aan hogere zorgkosten, meer uitkeringen en meer mensen

Bezoekadres
Moreelsepark 1 (3e etage)
3511 EP Utrecht

Postadres
Postbus 487
3500 AL Utrecht

T 030-232 6410
www.juridischloket.nl

zonder vaste woon- of verblijfplaats. Lossen we problemen niet tijdig op, dan kosten ze de samenleving uiteindelijk veel geld. Investeren in toegankelijke rechtshulp betaalt zich terug, in rust, sociale samenhang en een sterke rechtsstaat.

De waarde van eerstelijns rechtshulp

Voor ruim 9000 mensen per week is onze eerstelijns rechtshulp de eerste hulplijn. Ze vinden een luisterend oor en wij bieden hen de hulp die nodig is. Dat kan zijn uitleggen wat er in een beslissing staat en hoe je bezwaar maakt. Advies geven wat iemand moet doen als hij een vaststellingsovereenkomst heeft gekregen. Of hulp bij het invullen van een formulier, bellen met een incassobureau of iemand in contact brengen met maatschappelijk werk of een mediator. Vaak is een probleem hiermee al opgelost. In zo'n 10% van de gevallen is een juridische procedure nodig en dan verwijzen we door naar de advocatuur. Doordat wij duizenden mensen per week helpen, zien wij waar het misgaat en waar mensen tegenaan lopen. We brengen deze knelpunten in beeld en kaarten ze aan bij degenen die over de oplossingen gaan. Zo maken we het recht voor iedereen toegankelijker en voorkomen we verdere schade.

Doorgaan met wat werkt

Binnen de stelselvernieuwing rechtsbijstand zijn belangrijke stappen gezet om de eerstelijns rechtshulp te versterken: ons gratis telefoonnummer, een spoedlijn en regionale samenwerking, zoals het Huis van het Recht. Ook onze rechtshulp aan arbeidsmigranten in hun eigen taal toont de meerwaarde van toegankelijke eerstelijns rechtshulp.

Daarom onze oproep om in het regeerakkoord de ambitie uit te spreken om de eerstelijns rechtshulp verder te versterken, zodat passende rechtshulp beschikbaar en toegankelijk is voor iedereen.

Toegankelijke rechtshulp is een basisvoorwaarde voor een samenleving waarin iedereen zich gehoord voelt. Wij werken graag met het nieuwe kabinet samen om dit te realiseren!

Met vriendelijke groet,
Bestuur het Juridisch Loket

Willemijn van Helden

Rob Janssen

Contactgegevens:

Bezoekadres
Moreelsepark 1 (3e etage)
3511 EP Utrecht

Postadres
Postbus 487
3500 AL Utrecht

T 030-232 6410
www.juridischloket.nl

Het
Juridisch
Loket

"Mijn verhuurder deed niets aan de lekkage en schimmel in mijn huis. Het Juridisch Loket hielp mij verder"

Sonja*

Jaarlijks geeft het Juridisch Loket honderdduizenden mensen gratis advies en helpt hen naar een oplossing.

Mensen staan bij ons centraal

Yousra* kwam met haar 17-jarige dochter bij de gemeente om haar paspoort te verlengen. Haar vader woont in Syrië. Hij had het toestemmingsformulier voor de verlenging van het paspoort ingevuld en opgestuurd. Maar de gemeente eiste een origineel ID-bewijs van hem. Dat zou hij aan de Nederlandse ambassade in Syrië kunnen laten zien. Dat ging niet, omdat daar vanwege de omstandigheden geen Nederlandse ambassade is. De gemeente adviseerde Yousra om naar de rechter te gaan voor vervangende toestemming. Dat zag Yousra niet zitten. Yousra kwam naar het Juridisch Loket met de vraag of wij haar konden helpen.

Peter, onze juridisch adviseur, zocht het uit en ontdekte dat een toestemmingsformulier met kopie van ID-bewijs van de afwezige ouder volstaat. Peter nam hierover contact op met de gemeente; het paspoort van de dochter kon verlengd worden. Even later paste de gemeente het beleid hierop aan en verwijderde de verplichting van een origineel ID-bewijs van beide ouders.

*Sonja, Yousra en Renske zijn gefingeerde namen en de foto's zijn stockfoto's, om de anonimiteit te bewaken.

Met welke vragen komen mensen bij ons?

Mijn verhuurder beëindigt het huurcontract. Wat kan ik doen?

Ik heb lekkage en de huurbaas wil er niets aan doen. Wat nu?

Ik ben ziek en mijn werkgever betaalt mijn loon niet door. Wat moet ik doen?

Ik heb problemen met mijn burens. Wat kan ik doen?

Twee brieven van Dienst Toeslagen binnen twee weken met daarop verschillende bedragen die **Renske*** terug moest betalen. Renske begreep het niet, kon ze bezwaar maken? Ze ging ermee naar het Juridisch Loket.

Ashley, onze juridisch adviseur, moest zelf ook even puzzelen. De eerste brief ging over een aanpassing van de zorg- en huurtoeslag. Op de tweede brief was de zorgtoeslag hetzelfde, maar was ineens de huurtoeslag verlaagd. Renske vertelde dat ze recent doorgegeven had dat ze 9 maanden geleden verhuisd was naar een woning met lagere huur. Ashley: 'Ik heb uitgelegd dat je werkgever informatie over jouw loon doorgeeft aan de Belastingdienst en dat dit tot een herberekening van de toeslagen leidt. De Dienst Toeslagen informeert je daar per brief over. Je kan ook zelf informatie doorgeven, zoals de hoogte van je huur. Als de huur verandert, verandert ook je huurtoeslag. Daar ging die 2e brief over, met daarom een ander bedrag over de huurtoeslag.' Renske moest dus beide bedragen betalen. Ashley liet zien hoe ze een betalingsregeling kan aanvragen bij de Dienst Toeslagen. Ashley: 'Het hielp Renske dat ik uitlegde hoe het systeem van toeslagen werkt. Ze begrijpt nu waarom ze een deel van de toeslagen terug moet betalen en gaat geen bezwaar maken.'

Mijn WW-uitkering is verlaagd.
Wat kan ik doen?

Ik ben ziek en mijn werkgever wil mij
ontslaan. Kan dat?

Ik wil de omgangsregeling voor de
kinderen met mijn ex veranderen.
Wat moet ik doen?

Ik heb een naheffing gekregen van
mijn energieleverancier en kan dat
niet betalen. Wat nu?

Steeds meer mensen nemen contact op met het Juridisch Loket

Cijfers in 2024

368.000
gratis nummer gebeld

Spoedlijn
gesprekken
67.500

Advies
tijdens inloopen
85.500

Terugbelafspraken
245.000

Hulp op
spreekuurafspraken
36.600

Meeste vragen over

1 Werk

2 Wonen

3 Familie & relatie

Online

bezoekers
juridischloket.nl

804.000 voorbeeldbrieven gebruikt

- 1 Ik wil mijn arbeidscontract opzeggen
- 2 Ik wil iemand in gebreke stellen
- 3 Ik ben het niet eens met de beslissing van een instantie en wil bezwaar maken

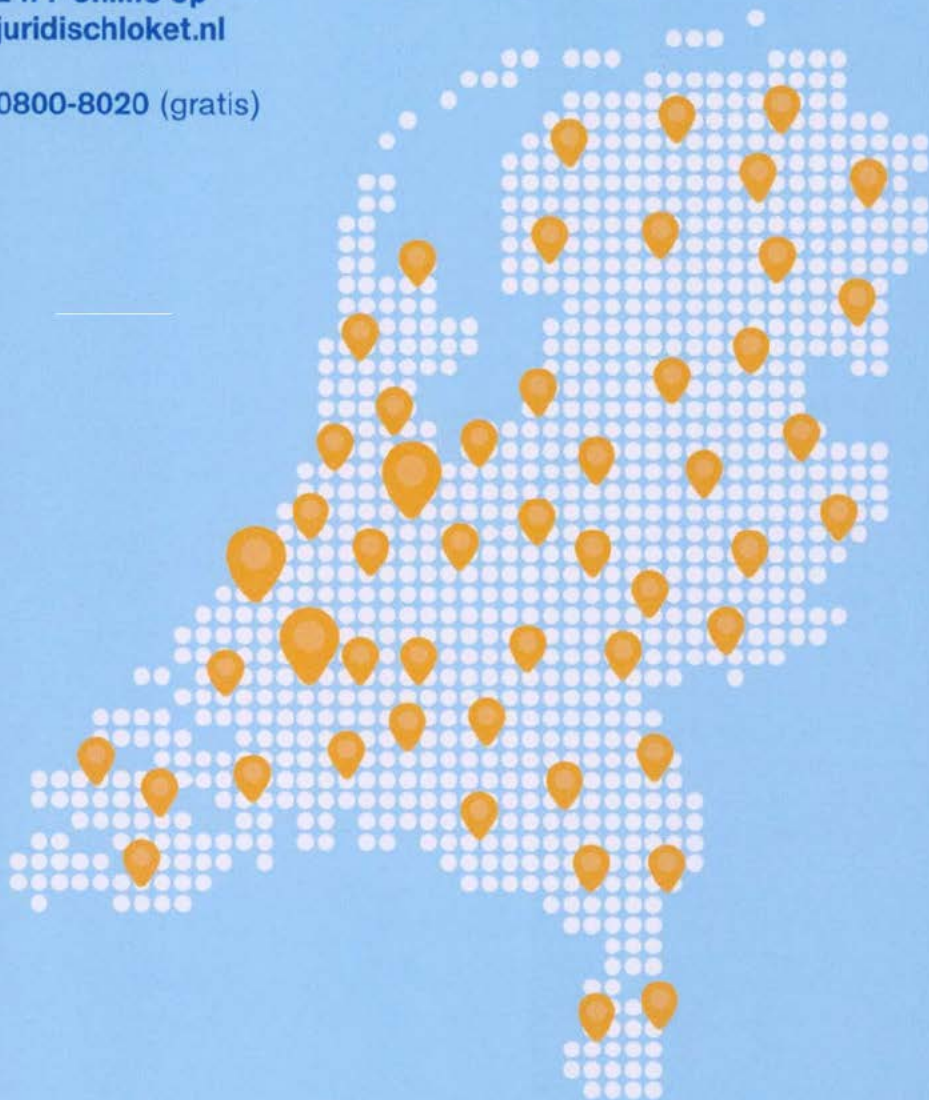
Totaal aantal
contactmomenten in 2024
780.000

Deskundig juridisch advies altijd dichtbij

Op meer dan 50
plekken in Nederland

24/7 online op
juridischloket.nl

0800-8020 (gratis)

Ruim 300 juridisch adviseurs

“ *Het begint met luisteren, zorgen dat mensen hun verhaal kwijt kunnen, inclusief alle emoties die erbij horen. Ik heb veel mensen gezien die echt aangeslagen waren. Hen kunnen helpen, is waar je het voor doet.*

Assya, juridisch adviseur

”

“ *Het mooiste aan mijn werk vind ik dat je nooit weet wat je te wachten staat. Veel vragen zijn juridisch, maar sommige zitten in een grijs gebied. Dan gebruik ik mijn gezonde verstand en eigen inzicht om te beslissen wat ik doe en help ik zover ik kan. Ik ben jurist maar ook mens en ik weet welk verschil een beetje hulp al kan maken.*

Eva, juridisch adviseur

”

Verder praten?

Wij gaan graag met u in gesprek.

"Met jaarlijks zo'n 700.000 contacten met rechtzoekenden zien wij ook de structurele problemen. Onrechtvaardige uitwerking van regels, onbegrijpelijke procedures of oneerlijke situaties; wij brengen knelpunten in beeld, zoeken ze uit én kaarten ze aan bij degenen die over de oplossing gaan."

Willemijn van Helden, bestuurder

"Iedereen moet gemakkelijk toegang tot het recht hebben. We willen onze rechtshulp zo dicht mogelijk bij de mensen aanbieden, op een manier die past bij hun situatie en behoeften. Daarom werken we lokaal en regionaal nauw samen met andere sociale en juridische partners".

Rob Janssen, bestuurder

Kijk ook eens op juridischloket.nl

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Het Juridisch Loket
T.a.v. Mevrouw W. van Helden
Postbus 487
3500 AL Utrecht

Kenmerk: 202500975

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte mevrouw Van Helden,

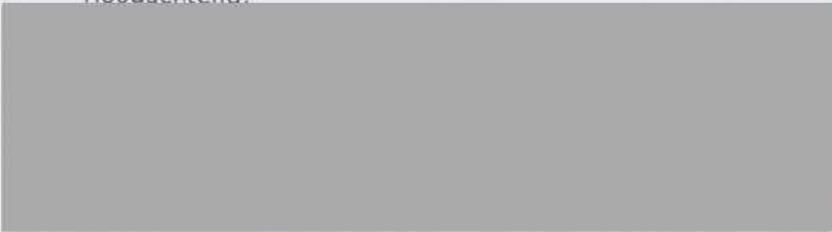
Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

Groningen, 17 december 2025

Tweede Kamer der Staten-Generaal
T.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
T.a.v. Informatieur, mw. R. Letschert
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Kenmerk : A2025.00192
Behandeld door : B.J. Dijkema
Telefoonnummer : 06 - 4619 5503
Email : [REDACTED]
Onderwerp : Een sterke regio Groningen-Assen voor een sterk Nederland

Geachte mw. Letschert,

Al 30 jaar werken we succesvol samen in de Regio Groningen-Assen. Dit doen we met de provincies Drenthe en Groningen en de gemeenten Assen, Groningen, Het Hogeland, Midden-Groningen, Noordenveld, Tynaarlo en Westerkwartier voor een gebied met ruim 550.000 inwoners en meer dan 250.000 banen. De Regio Groningen-Assen is van groot belang voor Noord-Nederland. Als gebied om te wonen, werken en studeren, maar ook voor natuur, recreatie en cultuur.

NOVEX

De afgelopen jaren heeft deze samenwerking geleid tot een gezamenlijke Verstedelijkingsstrategie. Daarin zijn door Rijk en Regio afspraken gemaakt over een evenwichtige groei tot 2040 met 36.000 woningen en 28.000 banen, met oog voor de aanwezige ruimtelijke kwaliteit en voor duurzame mobiliteit. Met de introductie van het programma NOVEX heeft deze aanpak een vervolg gekregen en is de Regio Groningen-Assen door het Rijk aangewezen als NOVEX-gebied. Dit houdt in dat het Rijk erkent dat er in onze regio meerdere opgaven liggen die van nationaal belang zijn, waar Rijk en Regio samen verantwoordelijkheid voor dragen. Deze opgaven hebben we inmiddels uitgewerkt in een Ontwikkelperspectief en Uitvoeringsagenda. Momenteel wordt er gewerkt aan de Regionale Investeringsagenda waarin duidelijk wordt welke kosten er gemoeid zijn met de realisatie van onze gedeelde ambities. Wij blijven graag, vanuit de RGA en samen met het Rijk, werken aan de integrale uitwerking van de NOVEX-aanpak.

Initieerregio

In de nota Ruimte wordt de Regio Groningen-Assen expliciet genoemd in de strategie "Initiëren", wat betekent dat het Rijk inzet op een schaa sprong in economie en bevolking door het stimuleren van onderscheidende ruimtelijk-economische ontwikkeling. In 2026 gaan wij graag, samen met het Rijk, hier verder invulling aan geven via de nog te plannen ateliersessies. Om de uitkomsten hiervan en de schaa sprong verder te duiden organiseren wij, gezamenlijk met de initieerregio's Twente en Zuid-Limburg, een congres medio 2026. Wij nodigen het Rijk van harte uit om hier samen met ons invulling aan te geven.

Adres

Gedempte Zuiderdiep 22
9711 HG Groningen

Postadres

Postbus 910
9700 AP Groningen

Contact

[REDACTED]
info@regiogroningenassen.nl

Pagina 1 van 3

Onze regionale speerpunten

- **Wonen:** Heb vanuit het Rijk aandacht voor regionale verschillen. Huizenprijzen en inkomens zijn in Noord-Nederland anders dan in de Randstad. De bouwkosten zijn vrijwel gelijk aan die in het westen van het land, terwijl het besteedbare bedrag van de inwoners gemiddeld lager is en de opbrengsten per woning dus lager zijn. Nieuwbouw komt hierdoor moeizamer van de grond. Het gaat bovendien niet enkel om de woning, maar ook wat er voor die woning nodig is: bereikbaarheid, arbeidsplaatsen en energiebeschikbaarheid. Naast middelen voor nieuwbouw is (financiële) inzet nodig op herstructurering en verduurzaming van de bestaande woningvoorraad.
- **Economie:** Inzet van de regio is om de ruimtevraag van bedrijven zoveel mogelijk binnen de bestaande bebouwing te realiseren, oftewel het beter benutten van bestaande bedrijventerreinen en functiemenging in centrum- en woongebieden. Alleen waar nodig geven we bedrijven ruimte op nieuwe terreinen, ten behoeve van de realisatie van binnenstedelijke/-dorpse woningbouw. Voor deze aanpakken zijn middelen nodig. Daarnaast is (financiële) inzet nodig op het opdoen van ervaring met en het financieel haalbaar maken van functiemenging. Bijvoorbeeld bij het realiseren van bedrijfsruimte in plinten of in industriegebouwen in transformatieprojecten.
- **Bereikbaarheid:** Een goed verbonden regio is essentieel voor wonen, werken, leren, studeren en recreëren. De Regio Groningen-Assen vraagt om structurele investeringen in duurzame mobiliteit en infrastructuur. Dit omvat betrouwbaar en betaalbaar openbaar vervoer binnen de regio, sterke spoorverbindingen met de Randstad en Duitsland, veilige fietsnetwerken en goede OV-knooppunten voor het faciliteren van de ketenreis. Daarnaast zetten we in op emissievrij vervoer en slimme mobiliteitsoplossingen zoals deelmobiliteit.
- **Financiën:** Bij verdeling van middelen is de focus tot nu toe te veel op grote massa gelegd (>200 woningen), waardoor kleine projecten in de Regio Groningen-Assen niet kunnen worden versneld of zelfs stagneren. Deze talrijke kleinere projecten kunnen samen echter veel woningen opleveren en een grote impuls betekenen voor kleine en middelgrote kernen, bijvoorbeeld voor het behoud van voorzieningen, scholen en OV of het aanpakken van rotte kiezen. Overweeg een integraal inzetbaar gebiedsfonds. Geef vrijheid en werk op basis van vertrouwen. Regionaal weten we het beste hoe het geld zo efficiënt mogelijk kan worden ingezet.

Adres

Zuiderdiep 23
9711 HG Groningen

Postadres

Postbus 610
9700 AP Groningen

Contact

info@regiogroningenassen.nl

Tot slot

Met de realisatie van de NOVEX-aanpak dragen we bij aan het versterken van de regio. Uit het onderzoek 'Elke Regio Telt' blijkt, dat nationale transitie worden belemmerd door regionale verschillen. Onderwijs en OV in de buurt, het ziekenhuis dichtbij en voldoende toegang tot cultuur en voorzieningen. Het is in onze regio niet overal vanzelfsprekend. We sluiten ons daarom graag aan bij de kabinetsreactie op 'Elke Regio Telt': "Het gaat pas goed in Nederland, als het overal in ons land goed gaat." Daarvoor is een andere aanpak nodig: niet langer gericht op sterker maken wat al sterk is, maar zorgen voor een Nederland waar het in alle regio's goed gaat. Dat vraagt om langjarige investeringen in de regio's. Om te bereiken wat we willen: een sterke regio voor een sterk Nederland, met brede welvaart voor iedereen.

Uiteraard zijn wij bereid om deze brief aan u en de formerende partijen nader toe te lichten.

Met vriendelijke groet,

H. Vlieg-Kempe
Secretaris/Directeur Regio Groningen-Assen

Een afschrift van deze brief is aan de stuurgroep Regio Groningen-Assen verstuurd.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Regio Groningen-Assen
T.a.v. Mevrouw H. Vlieg-Kempe
Postbus 610
9700 AP Groningen

Kenmerk: 202500977

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte mevrouw Vlieg-Kempe,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500978

Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
t.a.v. prof. dr. R.M. Letschert
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Den Haag, 18 december 2025

Onderwerp: versterk de aantrekkelijkheid en toegankelijkheid van de politieke ambten in het decentraal bestuur

Geachte mevrouw Letschert,

U heeft van de Tweede Kamer de opdracht gekregen uitvoering te geven aan het advies van informateur Buma teneinde te komen tot een akkoord waarop een stabiel kabinet kan worden geformeerd dat richting geeft voor de grote vraagstukken van Nederland.

De mensen in het land verwachten veel van de politiek, zowel van het centrale als het decentrale bestuur. Voor de belangrijke opgaven zijn toegewijde en bekwame politieke ambtsdragers nodig die hun tijd, kennis en energie inzetten voor het algemeen belang, al dan niet naast een drukke 'gewone' baan, gezin en zorgtaken. En juist daar zit onze zorg en onze oproep aan u.

Als beroeps- en belangenverenigingen in het decentraal bestuur vragen wij u en de onderhandelende partijen zich in te zetten voor het versterken van de aantrekkelijkheid en toegankelijkheid van de politieke ambten in gemeenten, provincies en waterschappen. Zonder structurele maatregelen dreigt de kwaliteit en continuïteit van ons decentrale openbaar bestuur nog meer onder druk te komen dan nu al het geval is.

Waarom nu ingrijpen?

- **Werkomstandigheden verslechteren:** Politieke ambtsdragers ervaren toenemende agressie en intimidatie, wat het werkplezier aantast en het risico op uitval vergroot. De nieuwsberichten laten bijna dagelijks zien dat ambtsdragers onder ongewenste druk hun publieke rol moeten uitoefenen. Dit ondermijnt niet alleen onze democratische rechtsstaat, maar heeft ook een negatieve invloed op de privélevens van onze ambtsdragers en een afschrikwekkende werking op potentiële kandidaten.
- **Werving en toegankelijkheid problematisch:** Het aantal geschikte kandidaten is beperkt, mede door de combinatie van ambt, werk, gezin en zorgtaken. Daarnaast ervaren sommige groepen mensen drempels om een publiek ambt uit te oefenen. Tot slot dreigt het woonplaatsvereiste de bestuurlijke ambten alleen toegankelijk te maken voor hen die zich een verhuizing kunnen veroorloven (selectieve toegankelijkheid). Dit alles leidt tot een smallere basis en een eenzijdiger profiel van ambtsdragers, waardoor diversiteit en inclusie onder druk staan.
- **Toegenomen taakzwaarte en werkdruk:** Het politieke ambt wordt op vele niveaus inhoudelijk complexer door de vele (ook mondiale) invloeden en uitdagingen van ons land. De bestuurlijke complexiteit neemt toe door Europese regelgeving en regionale samenwerking. Decentrale besturen moeten complexe opgaven realiseren – van klimaat en energie tot jeugdzorg en woningbouw – binnen een gefragmenteerd politiek landschap en een meerlagig netwerkbestuur.
- **Beloning en toerusting blijven achter:** De rechtspositie van ambtsdragers heeft onvoldoende meebewogen met de hiervoor genoemde ontwikkelingen. Adequate beloning, ondersteuning en ontwikkelmogelijkheden zijn essentieel om de ambten aantrekkelijk te houden en een integrale functievervulling te waarborgen.

Wij pleiten daarom voor een stevige agenda in het regeerakkoord, gericht op:

- **Een veilige werkomgeving, om agressie en intimidatie tegen te gaan.**
Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zet zich samen met onze verenigingen al langere tijd in op dit onderwerp. Maar dit vraagstuk is dusdanig urgent en complex dat het om extra investeringen vraagt: een structurele, meevoudige aanpak om agressie en intimidatie te voorkomen, agressief en intimiderend gedrag te normeren en ambtsdragers beter te faciliteren en te beschermen.
- **Structurele verbetering van arbeidsvoorwaarden inclusief maatregelen voor toegankelijkheid en diversiteit.** In dit kader vragen wij u uitdrukkelijk aandacht in het regeerakkoord te besteden aan het structureel verbeteren van de arbeidsvoorwaarden van politiek ambtsdragers. Binnenkort verschijnt het rapport van het onafhankelijke Adviescollege Rechtspositie Politieke Ambtsdragers (ARPA) en ook dit advies zou op deze verbeteringen moeten toezien.

Alleen met voldoende gekwalificeerde en gemotiveerde ambtsdragers kan onze decentrale democratie haar rol blijven vervullen en het vertrouwen van inwoners behouden.

Wij zijn graag bereid om samen met de nieuwe minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en andere betrokken partijen te werken aan oplossingen.

Hoogachtend,

Nederlandse Vereniging voor Raadsleden
Abdullah Uysal, voorzitter

Wethoudersvereniging
Axel Boomgaars, voorzitter

Nederlands Genootschap Burgemeesters
Marianne Schuurmans-Wijdeven, voorzitter

Vereniging Nederlandse Gemeenten
Magda Jansen-van Harten, voorzitter Adviescommissie Rechtspositie Politieke Ambtsdragers

Statenlidnu
Robert de Wit, voorzitter

Vereniging Waterschapsbestuurders
Cynthia Pallandt, voorzitter

Vereniging Belangenbehartiging Dagelijks Bestuurders van Waterschappen
Manita Koop, voorzitter

Kring Voorzitters van Waterschappen
Stefan Kuks, voorzitter

Nederlands
Genootschap
van Burgemeesters

TNT Post
Port betaald

Bureau Noordvoering
Kabinetformatie

Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Nederlands Genootschap van Burgemeesters
Postbus 30435 2500 GK Den Haag

R02CC - #X830XDX#00#0000#

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

NGB en andere beroeps-en belangenverenigingen in het decentraal
T.a.v. Mevrouw M. Schuurmans- Wijdeven
Postbus 30435
2500 GK Den Haag

Kenmerk: 202500979

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte mevrouw Schuurmans- Wijdeven,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur